

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Stanislava Eisnerová

**Knihovnické služby seniorům v kraji Vysočina se zaměřením na
Městskou knihovnu v Třebíči**

Bakalářská práce

Praha 2009- 08-11

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Lidmila Vášová

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze 11. srpna 2009

.....
podpis studenta

EISNEROVÁ, Stanislava. *Knihovnické služby seniorům v kraji Vysočina se zaměřením na Městskou knihovnu v Třebíči [Library services for senior citizens in the Vysočina Region- specialized on the Municipal Library in Třebíč]*. Praha, 2009-08-11. 59 s., 1 s. příl. Bakalářské práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Lidmila Vášová.

Abstrakt

Bakalářská práce popisuje nabídku stávajících služeb pro seniory vybraných knihoven v kraji Vysočina, především v Krajské knihovně Vysočiny v Havlíčkově Brodě a v Městské knihovně v Třebíči. Zaměřuje se na stávající stav a popisuje nové trendy práce knihovníků se seniory v těchto knihovnách. Práce pojednává o základní terminologii, nastiňuje perspektivy stárnutí obyvatelstva, popisuje různé formy aktivního stárnutí. Dále uvádí specifika práce knihovníků se seniorskou populací, řeší problematiku vzdělávání seniorů v knihovnách. Závěr práce poukazuje na výhody trénování paměti a mozkový jogging v knihovnách.

Abstract

This bachelor labour describes current offer of services for seniors in chosen libraries in the region of Vysocina, especially in the Krajská knihovna Vysočiny (Regional library of Vysočina) in Havlíčkův Brod and in Městská knihovna (Town library) in Třebíč. It is focused on the current status and it describes new trends in the work of librarians with seniors in these libraries. This work deals with basic terminology, outlines the perspectives of growing-old, describes different forms of active aging. Further lists specifics of the work of librarians with the population of seniors, solves problems of education of seniors in libraries. The conclusion of the labour adverts to advantages of memory-training and brain-jogging in libraries.

Klíčová slova

Senioři, celoživotní vzdělávání, knihovnické služby seniorům, informační služby seniorům, trénování paměti, Městská knihovna v Třebíči, Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě.

Keywords

Seniors, lifelong learning, libraries services for older people, information services for senior citizens, memory training, Municipal Library in Třebíč, Highlands Regional Library in Havlíčkův Brod.

Obsah

Předmluva.....	6
1. Úvod.....	8
2. Vymezení pojmu senior a základní terminologie.....	9
3. Perspektivy stárnutí obyvatelstva	12
3.1 Perspektivy stárnutí obyvatelstva v Evropě.....	12
Evropa.....	13
3.2 Perspektivy stárnutí obyvatelstva v České republice.....	13
3.3 Aktivní stárnutí	15
4. Specifika práce knihovníků se seniorskou populací.....	19
4.1 Četba.....	19
4.2 Další služby.....	20
4.3 Nové trendy práce knihovníků se seniory.....	21
4.4 Vzdělávání seniorů.....	22
4.4.1 Seberealizace ve stáří.....	24
4.4.2 Oblasti aktivizace osob seniorského věku.....	26
4.4.3 Komunikace a příjem informací seniorů.....	27
4.4.4 Informačně chudí uživatelé informací.....	29
5. Nabídka služeb pro seniory vybraných veřejných knihoven v kraji Vysočina. .30	
5.1 Město Havlíčkův Brod	30
5.2 Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě.....	31
5.2.1 Knihovnické služby seniorům a nejen jim.....	35
5.2.2 Univerzita volného času.....	35
6. Nabídka služeb pro seniory Městské knihovny v Třebíči v kraji Vysočina.....39	
6.1 Město Třebíč.....	39
6.2 Městská knihovna v Třebíči.....	39
6.2.1 Knihovnické služby seniorům.....	41
6.2.2 Celoživotní vzdělávání seniorů	46
6.2.3 Trénování paměti a mozkový jogging v knihovně.....	49
7. Závěr.....	52
Seznam použité literatury.....	53
Obrazová příloha č. 1:.....	I

Předmluva

Bakalářská práce se zabývá problematikou a specifiky práce knihovníků se seniory z řad čtenářů a uživatelů knihoven. V současné době je totiž nanejvýš důležité, aby se i knihovny přizpůsobily novým požadavkům na vlastní služby, profil knihovního fondu, aby i prostorové možnosti a architektura samotných budov zodpovědně korespondovala s nároky této početně stále rostoucí uživatelské skupiny.

Cíl práce byl naplněn v důkladném přiblížení dvou zvolených knihoven kraje Vysočina, které mohou být pro ostatní knihovny výbornou inspirací. Jádrem této práce je kromě detailního popisu vybraných knihoven i nastínění nových trendů práce knihovníků se seniory.

Tato tematika mě oslovila již v minulých letech, kdy jsem měla možnost zúčastnit se při středoškolské praxi Střední odborné školy informačních studií a knihovnictví v Brně kurzu trénování paměti seniorů v třebíčské knihovně. Podnětnou byla i návštěva Domova pro seniory v Třebíči, kde jsem se zúčastnila donáškové služby seniorům. Dalším pozitivním impulzem byla roční spolupráce s neziskovou organizací Pernula, která byla zaměřena na přímý kontakt s různými druhy umění, ale také na zvyšování informovanosti veřejnosti. Realizovány byly mnohé kurzy počítačové gramotnosti pro zájemce z řad seniorů, které jsem zajišťovala s ostatními dobrovolníky po dobu jednoho roku. Výrazným mezníkem byl i rozhovor s Mgr. Jaroslavou Štěrbovou o nutnosti redefinovat služby čtenářům a uživatelům z řad seniorů. Tím by nasměrován můj osobní zájem k problematice vzdělávání, zpracování a uchování informací, fyzickým možnostem seniorů.

Práci samotné předcházela důkladná informační a bibliografická příprava. Nejdříve byla vypracována Srovnávací studie pod názvem Městská knihovna Třebíč a Krajská knihovna Vysočiny, jejich knihovní a informační služby čtenářům. Souběžně s touto studií byl vypracován výběrový Bibliografický soupis s tematikou informačních a knihovnických služeb seniorům excerptovaný z volně

dostupných ale i licencovaných online zdrojů. Soupis byl dále zaměřen na webové stránky nabízející informační služby seniorům a to v anglickém, německém a českém jazyce. Také byla zpracována výběrová bibliografická rešerše na podobné téma s výslednými stopadesáti bibliografickými citacemi dle platných citačních norem ISO 690 Bibliografická citace a 690-2 Informace a dokumentace- Bibliografická citace část 2, Elektronické dokumenty nebo jejich části.

Použity byly informační zdroje s průnikem mimo knihovnickou oblast a to do oborů gerontologie, gerontopsychologie a gerontosociologie.

Text práce je strukturován do sedmi základních kapitol, které jsou mnohdy rozvíjeny dalšími podkapitolami. První kapitola uvádí svým obsahem do celkové problematiky. Druhá kapitola rozvíjí nutnost definice základní terminologie, třetí popisuje perspektivy stárnutí obyvatelstva a blíže nás seznamuje s nejvýraznějšími počiny mezinárodních a národních politik. Čtvrtá kapitola ozřejmuje specifika práce knihovníků se seniorskou populací, podává fakta o informačně chudých uživatelých informací, ale i o komunikaci a příjmu informací seniorů. Pátá kapitola je věnována Krajské knihovně Vysočiny v Havlíčkově Brodě a šestá Městské knihovně v Třebíči a jejím metodám práce se seniory. Vše je uzavřeno závěrečnou kapitolou pojednávající o problematice celkově.

Práce má celkem 59 stran a jednu stranu příloh. Veškeré použité informační zdroje jsou citovány dle normy ISO 690 a ISO 690-2. Použita byla citační metoda dle prvního údaje záznamu a data vydání, která je označována i termínem Harvardský systém.

Závěrem bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Lidmile Vášové za odborné vedení, podnětné připomínky a poskytnuté konzultace. Obrovské poděkování patří i Mgr. Daně Kratochvílové a Věře Kouřilové za lidský přístup, neutuchající entuziasmus a samotnou realizaci projektu vzdělávání seniorů pod záštitou neziskové organizace Pernula. Ráda bych na tomto místě poděkovala i své rodině a její podpoře při samotném studiu. Závěrečné poděkování patří i Městské knihovně v Třebíči.

1. Úvod

Knihovny dnešní doby mají své nezastupitelné místo v informační společnosti. Jsou vnímány nejen jako paměťové instituce uchovávající kulturní dědictví, ale také jako místa vhodná k celoživotnímu vzdělávání. Přizpůsobují se změnám a nárokům svých uživatelů a čtenářů větší orientací na služby. Knihovna již není pasivním úložiště primárních dokumentů, ale je otevřenou institucí, která se stává rovnocenným parterem při výběru informačních zdrojů.

Vít Richter velmi vhodně vystihuje novodobou definici knihovny, ve které jsou obsaženy veškeré principy týkající se i seniorské populace čtenářů: „knihovny jsou v rozvinutých demokraciích chápány jako jeden z významných nástrojů praktického uskutečňování základního lidského práva na **rovný přístup k informacím**, na jejich svobodnou výměnu, na získávání vědomostí a svobodné utváření názorů. Důležitou úlohu plní veřejné knihovny při práci s dětmi, mládeží, handicapovanými a dalšími **sociálními skupinami**. Jejich hlavním posláním je shromažďovat, zpracovávat, uchovávat a zpřístupňovat univerzálně strukturované knihovní fondy zveřejněných dokumentů, dále uspokojovat kulturní, vzdělávací a informační potřeby občanů, **napomáhat celoživotnímu vzdělávání** a duchovnímu rozvoji jednotlivců i společenských skupin.“ [Richter, 1997].

2. Vymezení pojmu senior a základní terminologie

Nejdříve budou vymezeny základní pojmy, které se dotýkají seniorské populace. Průnik je z knihovnické oblasti i do mnoha dalších vědních disciplín, s kterými by měl být každý knihovník při práci s touto specifickou skupinou uživatelů obeznámen. Jedná se o kmenové a příbuzné obory zabývajícími se stárnutím a stářím- psychologie, gerontopsychologie, pedagogika dospělých, gerontopedagogika, sociologie, gerontosociologie, gerontologie aj.

Za výborný příklad, kde jsou tyto disciplíny skvěle prolntuty nám slouží práce Prof. PhDr. Marie Königové, CSc. a Prof. PhDr. Jiřího Cejпка, CSc., kteří se mnoho let zabývali právě touto tematikou s reálnými výstupy ať už v podobě osobní účasti v Rozhlasové akademii třetího věku či samostatným publikováním. Jelikož je definice pojmu **senior** v této práci zásadní, přiblížíme si tři možné výklady:

- o online encyklopedie Wikipedie udává, že senior je „člověk v letech, starý člověk, stařec“
- o online slovník cizích slov říká „senior je příslušník starší věkové kategorie“
- o akademický slovník cizích slov uvádí pod pojmem senior „starší nebo nejstarší člen společenství, shromáždění“
- o Pavel Loužecký definuje pojem takto „člověk, který dosáhl věku 60 let a výše, požívající ve společnosti zvláštní úctu s ohledem na svůj věk a získané životní zkušenosti“

Stáří- Pavel Říčan vysvětluje pojem následovně: „je to období, v němž ubývá tělesných i duševních sil.“ [Říčan, 1989, s. 343]. Odlišný pohled na toto období mají senioři samotní. V jejich definici, která je výstupem Moravskoslezské studie je prioritní zdravotní stav jedince, nikoli kalendářní věk či odchod do důchodu [Sýkorová, 2007, s. 66]. Je to ale i období životní moudrosti. Bohužel „obecně s věkem klesá vitalita a energie. Dochází k celkovému zpomalení psychomotorického tempa a senzomotorické funkční koordinace. Chůze se

zvolňuje, gesta se zmenšují, je jich méně i co do počtu. Řeč starých lidí bývá pomalejší, někdy rozvláčná. Veškerá činnost trvá starému člověku déle. Na druhé straně je toto negativum zpravidla vyrovnáváno systematičností, důsledností a důkladností.“ [Haškovcová, 1990, s. 95].

Období raného stáří a stáří samotného můžeme rozdělit dle Světové zdravotnické organizace na čtyři základní období a to:

- o 45-60 let střední věk („pracovní výkon zůstává vyrovnaný, psychické i fyzické schopnosti výrazně neochabují. Záleží však na životním stylu jedince, na povaze jeho povolání a kvalitě sociálních vazeb“)
- o 60-75 let rané stáří (po 60. roce se zrychluje proces stárnutí, objevují se psychické a především fyzické obtíže)
- o 75-90 stáří neboli pokročilý věk
- o 90 a více let dlouhověkost neboli vysoký věk [Vášová, 1995, s. 107]

Stárnutí: „stárnutí znamená postupné ubývání sil, přibývání a kumulaci poruch a nemocí, zejména chronických, a výsledné celkové oslabení organismu člověka“ [Sýkorová, 2007, s. 93] a dále „lidé stárnou různým tempem. V tomto smyslu se mluví o biologickém věku, který se může značně rozcházet s chronologickým věkem.“ [Říčan, 1989, s. 347].

Gerontologie „obor zabývající se studiem změn lidského organismu ve stáří a zdravotními, psychologickými, sociálními důsledky stárnutí.“ [Velký lékařský slovník, 2008].

Gerontopedagogika „obor zabývající se problémy zvládnutí procesu stárnutí aplikací vhodných pedagogických problémů.“ [Akademický slovník cizích slov, 2001, s. 263].

Gerontopsychologie jakožto „obor zabývající se problematikou stáří a stárnutí z hlediska individuálních zvláštností.“ [Akademický slovník cizích slov, 2001, s. 263].

Gerontosociologie též „sociologie stáří nebo sociální gerontologie je jedna z disciplín zabývající se stářím a stárnutím jako sociálními kategoriemi, které modifikují svůj obsah podle společenského a kulturního kontextu, a specificky pak skupinami tzv. starých lidí, jejich vnitřními problémy i jejich vztahem k jiným skupinám a pozicí ve společnosti.“ [Velký sociologický slovník, 1996, s. 347].

Ageismus je „odpor ke stáří, pohrdání starými, předsudky vůči lidem vyššího věku. Je to rub kultu mládí, kterým je naše doba posedlá.“ [Říčan, 1989, s. 323].

3. Perspektivy stárnutí obyvatelstva

Již po mnoho desetiletí jsme svědky jevu, kdy je prodlužován lidský věk. Celý proces stárnutí je zpomalován díky zlepšující se zdravotnické péči, zvyšující se životní úrovni obyvatelstva. Psychická i duševní aktivita je mnohdy samozřejmostí až do vyššího věku a to 60ti let. Na tento jev reagují i knihovny se svojí nabídkou uživatelům této věkové kategorie. O budoucnosti a životě seniorů můžeme říci, že „se celkově zvýší úcta ke stáří.“ [Alan, 1989, s. 418].

3.1 Perspektivy stárnutí obyvatelstva v Evropě

Níže uvedené jednotlivé prognózy stárnutí obyvatelstva se zabývají Evropou jako celkem a v neposlední řadě popisují i vývojový trend stárnutí v České republice. Každá knihovna si v dnešní době musí být vědoma nezbytnosti znát tato dnes čistě hypotetická demografická fakta a do budoucna s nimi adekvátně pracovat.

V průběhu 2. pol 20 století se výrazně projevilo stárnutí populace evropského obyvatelstva. „Absolutní počet seniorů starších 65 let se více než zdvojnásobil ze 46 milionů v roce 1950 na 112 milionů v roce 2000 a jejich podíl v celkové populaci se zvýšil z 8 % na 14 %. V následujících padesáti letech bude stárnutí obyvatelstva dominantním demografickým procesem Evropy. Evropa je v současnosti demograficky nejstarším regionem světa a podle populačních prognóz OSN si tuto pozici udrží i nadále. Zejména po roce 2030 se její prvenství ještě podstatně zvýrazní.“ [Mašková, 2003].

Neméně zajímavé jsou i ukazatele z tabulky níže, kde je procentuálně vyjádřeno zastoupení seniorů v populaci daného kontinentu tohoto světa. Zde je jasně vidět, že zastoupení seniorů bude početně růst až téměř k třiceti procentům a to především v Evropě, jak již bylo řečeno výše.

Tabulka 1: Stárnutí obyvatelstva vyspělých regionů světa, 2000-2050

Region	Podíl osob ve věku 65 a více let (v %)			
	2000	2015	2030	2050
Evropa	13,9	16,4	22,1	27,6
Severní Amerika	12,3	14,6	20,4	21,4
Austrálie/Nový Zéland	12,2	15,1	20,2	22,5

Zdroj: Zpravodaj české demografické společnosti: perspektivy populačního stárnutí v Evropě

V důsledku snížení celkového počtu obyvatelstva se stanou senioři ve věkové hranici nad 65 let v budoucích padesáti letech „jedinou početně rostoucí skupinou. Podíl seniorů se zdvojnásobí ze 14 % na téměř 28 %. Již během příštích 15 let dojde k vyrovnání počtů dětí a seniorů a v roce 2050 lze očekávat, že v Evropě bude dvakrát více seniorů starších 65 let než dětí ve věku do 15 let“ [Mašková, 2003], což bude mít výrazné důsledky na ekonomiky konkrétních evropských států.

3.2 Perspektivy stárnutí obyvatelstva v České republice

Přestože můžeme dle statistik říci, že obyvatelstvo naší země je nyní historicky nejstarší v celých našich dějinách, patří prozatím jeho věková struktura k evropskému průměru [Sýkorová, 2007, s. 40].

V Českých zemích se koná sčítání lidu pravidelně od roku 1869. Poslední sčítání lidu bylo uskutečněno v České republice 1.3.2001, kdy bylo zjištěno, že k tomuto datu žilo v naší zemi 10 230 060 lidí včetně cizinců. Další sčítání lidu je naplánováno na rok 2011 [Tiskový referát, kancelář předsedy ČSÚ, 2008].

Dle údajů z posledního sčítání lidu, tedy z roku 2001 žijí u nás téměř dva miliony osob ve věku šedesát a více let. Tato početná skupina obyvatelstva tak tvoří skoro dvě pětiny celkového obyvatelstva. Ze tří pětín jde o jedince v třetím věku 60ti až 74leté. Skutečnost, že muži umírají v průměru o šest až osm let dříve než ženy, nám udává strukturu seniorské populace podle pohlaví, kde ženy mají výraznější zastoupení [Sýkorová, 2007, s. 40]. Pokud přihlídneme k nejnovějším

statistickým údajům z roku 2007, je počet obyvatel v naší zemi 10 322 689, z toho se muži dožívají v průměru 73,7 let a ženy o 6,2 let déle tedy 79,9 let. Následující tabulka nám dále ozřejmuje i průměrný počet obyvatel ať už živě narozených či naopak zemřelých a to vždy na 1000 obyvatel České republiky.

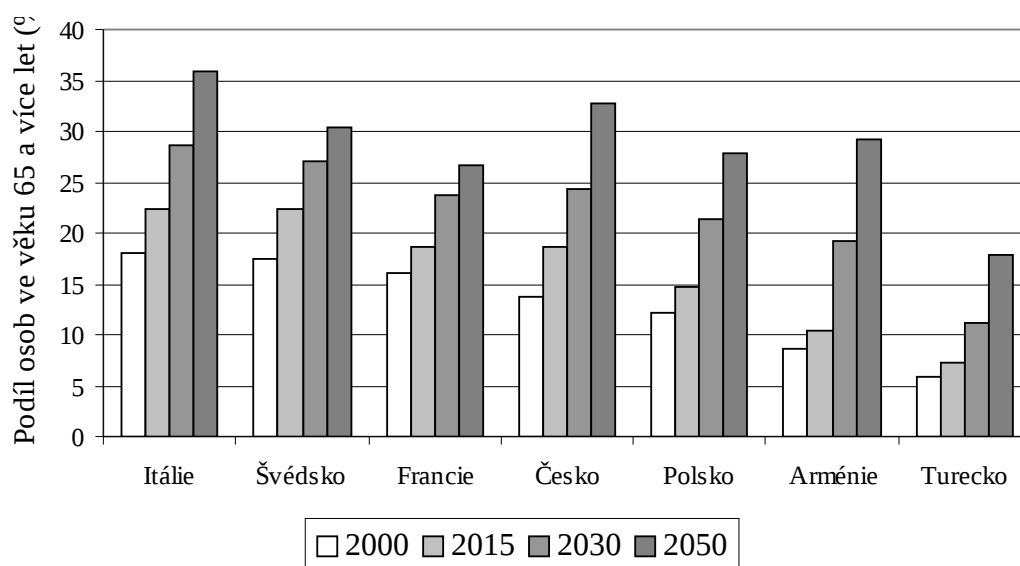
Tabulka 2: počet obyvatel České republiky v roce 2007

		2007
Počet obyvatel (střední stav obyvatel)		10 322 689
Naděje dožití při narození (v letech)	muži	73,7
	ženy	79,9
Živě narození (na 1000 obyv.)		11,1
Zemřelí (na 1000 obyv.)		10,1
Přirozený přírůstek (na 1000 obyv.)		1,0

Zdroj: Český statistický úřad : základní údaje o České republice

„V období 2015-2030 bude intenzivní stárnutí probíhat ve všech evropských zemích. Česká republika s téměř 33 % osob ve věku nad 65 let bude zaujímat šestou pozici v Evropě.“ [Mašková, 2003]. Tento fakt nám názorně dokresluje i samotný graf níže.

Graf 1: Vývoj podílu osob ve věku nad 65 let ve vybraných evropských zemích, 2000-2050

Zdroj: Zpravodaj české demografické společnosti : perspektivy populačního

stárnutí v Evropě

„Reakcí na očekávané progresivní stárnutí i na skutečnost, že následující generace starších osob budou zdravější a vzdělanější, je nový koncept přístupu společnosti k populačnímu stárnutí- Aktivní stárnutí- prosazovaný na půdě OSN a dalších mezinárodních organizací.“ Tento koncept plně respektuje nutnou změnu v nahlížení společnosti na starší populaci. „Vychází ze společenské podpory umožňující starším lidem, na základě jejich vlastního výběru a okolností, plně se zapojit do společenského života.“ [Mašková, 2003].

3. 3 Aktivní stárnutí

V současnosti probíhá mnoho diskuzí na nejvyšší úrovni našeho státu o postavení seniorů a starších občanů v naší zemi. Řešena je problematika „sociální exkluze, politika sociálního začleňování ve vztahu k situaci v České republice a na Slovensku.“ [Víznerová; Vohlídalová, 2007].

Jednotlivá rozhodnutí přináší mnoho pozitivního i do knihovnických sfér, kde se tato problematika odráží především ve financování jednotlivých projektů zaměřených na tuto cílovou uživatelskou skupinu.

Níže budou popsány nejaktuálnější programy a konference zabývající se současnými problémy i výzvami.

Národní program přípravy na stárnutí populace na období let 2008-2012

Ministerstvo práce a sociálních věcí rozpracovalo v tomto dokumentu pět základních priorit týkajících se starších občanů, které budou naplňovány v období let 2008-2012.

V tomto národním programu přípravy na stárnutí české populace, který byl schválen 1. ledna 2008 vládou České republiky jsou zakomponovány i principy pro kvalitní a aktivní život seniorů. Mezi hlavní prioritu patří mimo jiné i podpora a rozšiřování celoživotního vzdělávání a podpora příležitostí k individuálními rozvoji a posílení nezávislosti.

Národní program řeší i problematiku sociální exkluze seniorů, která se velice často odráží v oblasti využívání informačních a komunikačních technologií- především internetu. Klade důraz na rovný přístup právě k těmto klíčovým

technologiím a zdrojům informací [Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008].

Konference Senioři- naše šance

Dalším významným počinem na poli seniorské tematiky byla konference Senioři- naše šance, ve které byly 19.5. 2008 prodiskutovány otázky mezigeneračního vztahu společnosti ke starým lidem. Nově se objevuje termín stříbrná politika, který v sobě zahrnuje ekonomické příležitosti a možnosti zlepšení kvality života seniorů. Vyzdvihován je aktivní a odpovědný přístup této populace k sobě samé. [Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Senioři- naše šance, 2008].

Konference Stárnutí po Česku

Konference Stárnutí po Česku se uskutečnila v Praze ve dnech 29. - 30. září 2004 jako součást naplňování Národního programu přípravy na stárnutí v období let 2003- 2007 v České republice. Z jednotlivých workshopů, které se uskutečnily pod záštitou občanského sdružení ŽIVOT 90 a Rady seniorů při Českém Helsinském výboru vzešlo několik doporučujících opatření, jejichž základní principy by měly být dodržovány. Za podstatný závěr můžeme považovat: „vzdor tomu, že v ČR je evidována velice nízká funkční gramotnost, chybí komplexní vzdělávací programy, které by starším zaměstnancům a seniorům usnadnily přístup k moderním technologiím. Neexistuje komplexní dotační program, který by podporoval řešení tohoto problému, a který by byl reakcí na existující velice závažný sociální problém- sladit a zkoordinovat společenské aktivity seniorů s aktivitami vzdělávacími a navázat společenské aktivity na výsledky vzdělávání“ [Český helsinský výbor, 2008].

Leónská ministerská deklarace

V listopadu roku 2007 proběhla ve španělském Leónu Ministerská konference Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů pod názvem Společnost pro osoby v každém věku : výzvy a příležitosti. Bylo zde vytyčeno několik závazků, ke kterým se zavazují členské země této komise. Vybíráme

pouze ty, které se vztahují blíže k našemu tématu a o kterých můžeme říci, že jsou dnešními službami knihoven naplňovány:

- o „zabránění sociálnímu vyloučení
- o prosazování pozitivního obrazu seniorů
- o podpora vzdělávacího systému seniorů
- o příznivé prostředí pro aktivní stárnutí, podpora celoživotního učení, přístup k moderním informačním a komunikačním technologiím
- o přijetí celoživotního přístupu k učení a vytvoření prostředí a pobídek, které podporují celoživotní učení
- o podpora mezigenerační solidarity“ [Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Leónská ministerská deklaráce, 2007].

Mezinárodní konference The International Federation on Ageing v Praze

To, že problematika stárnutí obyvatelstva je nanejvýš aktuální, dokazuje i globální konference nejvýznamnější světové asociace seniorů- Mezinárodní federace pro stárnutí (The International Federation on Ageing), která se uskuteční právě v České republice na podzim roku 2010. Diskutovat o aktivním životě seniorů v 21. století bude více než 3 000 odborníků a dalších hostů [Stehlíková, 2008].

Zásady OSN pro seniory

Zásady OSN (Organizace Spojených Národů) pro seniory byly přijaty v roce 1991 a jsou stále nanejvýš aktuální nejen v knihovnické oblasti. V rámci mezinárodní spolupráce byly vyzvány jednotlivé státy, aby tyto zásady zakomponovaly do svých národních programů [Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Zásady OSN pro seniory, 2005]. Můžeme říci, že knihovny tyto základní zásady mají přirozeně začleněny do své práce se čtenáři.

Mezi základní myšlenky patří:

- o mít přístup k odpovídajícím vzdělávacím programům
- o podílet se o své znalosti a schopnosti s mladšími generacemi
- o mít možnost využívat příležitosti k plnému rozvoji svých schopností
- o mít přístup ke vzdělávacím, kulturním, duchovním a rekreačním zdrojům

společnosti

- o senioři by měli být hodnoceni nezávisle na jejich ekonomickém přínosu

4. Specifika práce knihovníků se seniorskou populací

Seniorská čtenářská obec má své nezastupitelné místo mnohdy tvořící až 60 % čtenářů ve veřejných knihovnách. Nejčastěji se jedná o pravidelné návštěvníky a intenzivní čtenáře knihovny [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 121]. Proto je nanejvýš důležité, že „základní smysl práce knihovníka je spatřován v odborné pomoci všem vrstvám obyvatelstva při uspokojování informačních potřeb, ve zvyšování jejich vzdělanostní úrovně, v rozšiřování jejich kulturního a společenského rozhledu.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 12]. Můžeme konstatovat, že tento cíl je více než kvalitně naplňován při každodenní interakci mezi staršími uživateli knihovny a knihovníky samotnými, kde je brán ohled na podstatný důsledek stárnutí, kdy: „každá osoba je více svá, odlišnější, neboť charakterové rysy jsou již plně ustálené a vyhraněné.“ [Příhoda, 1974, s. 218].

Ovšem nesmíme zapomínat ani na aktivitu samotných seniorů, jelikož je nanejvýš nutné, aby se aktivizovali a vlastním úsilím výrazně zdokonalovali osobní život sebe samých. „Je vhodné vytvářet prostor pro osobní iniciativu a nedopustit pocit životní prázdnoty.“ [Haškovcová, 1990, s. 342] jelikož „starý člověk potřebuje pocit uspokojení potřeb, pocit bezpečí a pocit sympatické odezvy u druhých.“ [Pacovský; Heřmanová, 1981, s. 243].

4.1 Četba

„Pro práci se čtenáři vyšších věkových kategorií je tedy nezbytné znát i specifika chování starých lidí, znát pohnutky jejich chování a jednání, umět proniknout k jejich osobnosti a správně se ke starým lidem chovat a jednat s nimi. U starých lidí se projevuje zvýšená citlivost k reagování, prodělávají mnohé fyzické, psychické a sociální změny, které se odrážejí v jejich vztahu k okolnímu světu. Mnoha aktivitám se už nemohou věnovat, často postrádají možnost komunikace s ostatními lidmi a upínají se k četbě.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 6]. „Četba dává starému člověku pocit činnosti a pomáhá mu udržet jeho duševní svěžest a kulturní úroveň. Lze předpokládat, že tato generace má ke knize poněkud jiný poměr, než generace mladá, která využívá více jiných masmédií,

zvláště televize a videa. V době formování čtenářských návyků starší generace tato média ještě neexistovala.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 120-121].

K nejvíce častým motivům četby seniorů patří odreagování a odklon pozornosti od osobních nesnází. Každodenní praxe knihovníků toto vše potvrzuje v zájmu seniorů o spíše oddechové publikace a také o knihy s kladným koncem z dob, kdy oni sami byli mladí. [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 121].

Významnou roli hraje knihovník ve vztahu k seniorovi, který využívá služeb knihovny díky donáškové službě knih a časopisů např. do domova důchodců. Právě četba knih a časopisů patří mezi nejoblíbenější činnosti starších obyvatel těchto domovů, dále to je poslech rádia, sledování televize a v neposlední řadě i procházky po okolí. [Vágnerová, 2007, s. 421].

Vliv knihovníka je rozdílný dle uživatelských skupin, s nimiž spolupracuje, jelikož každá tato skupina má svá specifika a v každé je před knihovníka kladen jiný cíl. V domovech důchodců je za cíl považována interakce seniora se společností, kde je nutné odstranit pocit izolace, spíše se snažit tyto uživatele aktivizovat a udržet případně podpořit jejich osobní zájmy. Nelze opomenout ani fakt, že mnoho starých lidí má i ve stáří zájem o bývalou profesi, snaží se věnovat vlastním koníčkům z dřívějších dob což podmiňuje i nutnost četby odborné literatury. [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 57].

4.2 Další služby

- o výběrové regály s vhodnou literaturou („česká a světová klasika, životopisy, cestopisy, literatura pro kutily, literatura z oblasti zdravotnické osvěty. Výčet žánrů sice nespécifikuje tyto čtenáře, ale při výběru z knih je možno přihlídnout k různým vydáním téhož titulu a vyčlenit publikace s větším typem písma“)
- o donášková služba knih do domova důchodců

- o mnohdy jsou akceptována i různá pohybová omezení seniorů (vybavení knihoven „speciálním druhem nábytku, upravenou výškou regálů, odstranění architektonických bariér“)
- o vyčlenění knih s větším typem písma
- o půjčování zvukových knih
- o organizace besed, diskusních večerů, přednášek
- o soupisy literatury, doporučující bibliografie vhodné pro potřeby seniorů [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 122].

4.3 Nové trendy práce knihovníků se seniory

V blízké budoucnosti bude při práci s uživateli na prvním místě individuální přístup ke čtenáři samotnému a především respektování jeho věkových zvláštností. Nutná bude i specifikace požadavků přímo těmito uživateli a akceptování jejich názorů formou zpětné vazby, které se dále promítne do informačních služeb.

„Zpětná vazba je, jak knihovna reaguje na podněty, připomínky, přání čtenářů a jak se tento proces promítne do zkvalitňování a rozšiřování služeb, do akvizice a různých metod práce.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 17].

Instituce bude vnímána jako vstřícná a přátelská, nekladoucí žádné prostorové či přístupové bariéry. Nároky budou však kladeny především na knihovníky samotné, na jejich celoživotní vzdělávání: „pedagogika čtenáře vyžaduje, aby knihovník znal proces učení, aby znal základní vyučovací metody a didaktické zásady, jakož i zásady duševní hygieny.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 90]. K tomu bude navíc nutná i základní znalost vědních disciplín, které se dotýkají byť jen okrajově problematiky stárnutí a stáří.

Novodobé služby pro seniory

- o vyhledávání informací v prostředí internetu
- o práce s online katalogem
- o možnost využít zvětšovací lupy při práci s textem
- o organizování výběrových kulturně-společenských vzdělávacích přednášek
- o celoživotní vzdělávání

- o tréninky paměti

4.4 Vzdělávání seniorů

„Není přehnané tvrdit, že na prahu nového tisíciletí stojíme i ve vzdělávání před změnami stejně zásadní povahy, jako bylo zavádění povinné školní docházky v počátcích průmyslové revoluce. V této souvislosti lze za největší šanci považovat postupné zavádění konceptu celoživotního učení pro všechny.“ [Univerzita Karlova. Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2001, s. 144].

Tento koncept se promítá i do nabídky služeb mnohým vysokých škol, knihoven, neziskového sektoru, domovu důchodců a mnohých dalších. Koncept vzdělávání je naplňován a především uskutečňována různými formami vzdělávání seniorů:

- o akademie třetího věku
- o univerzity volného času
- o celoživotní vzdělávání seniorů v jednotlivých cyklech knihoven
- o výběrové vzdělávací přednášky
- o rozhlasová akademie třetího věku
- o aktivizační programy trénování paměti
- o kluby aktivního stárnutí
- o kurzy počítačové gramotnosti [Rösslorová, Knihovna jako vzdělávací centrum regionu, 2006, s. 43]

Vít Richter nastiňuje budoucnost evropských knihoven a uvádí jejich společné rysy následovně: „zvýraznění úlohy knihoven v procesu celoživotního vzdělávání a aktivní podpora čtenářství. Budování knihovny jako příjemného místa pro studium trávení volného času“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 5] a dodává, že v současné době je „pomalé odstraňování bariér při využívání knihoven a jejich služeb pro znevýhodněné sociální skupiny obyvatel.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 9]. Nanejvýš důležitý je i poznatek o člověku jakožto „tvoru společenském, na společnosti závislém. Nemůže žít jako osamělá entita. Osamělost je jedním z největších problémů stáří.“ [Pacovský; Heřmanová, 1981, s. 40]. Právě zde může hrát a hraje knihovna významnou roli, jakožto

zprostředkovatel sociální interakce, nabízející pocit začlenění do společnosti, předkládajíc aktuální kulturní možnosti ať už ve formě přednášek, kulturních pořadů, autorských čtení či samotných debat s jednotlivými pozvanými autory. Tím vším může být smysluplně naplňován volný čas seniorů.

Při informační výchově dospělých je nutné brát vždy ohled na pedagogicko-psychologické poznatky z oboru andragogiky, vždy mít na paměti jejich osobní potřeby, zájmy a osobní charakteristiky [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 131]. Dále respektovat fakt, že u seniorů je „nepříjemné zhoršení postřehu a zvýšená duševní unavitelnost“ [Říčan, 1989, s. 351] a především, že „kladné pojetí a sebepojetí stáří není pravidlem.“ [Haškovcová, 1990, s. 72].

Národní specifika, která by se dotýkala seniorů České republiky nejsou nijak výrazná. Můžeme hovořit o individuální aktivitě jednotlivých osob, které jsou si vědomy vlastní zodpovědnosti a především nutnosti zachovat si do co nejvyššího věku zdravý duševní život a samostatnost, dodržujících zdravý životní styl a především „aktivně využívajících zkušenosti a schopnosti, které byly v průběhu života získány.“ [Zavázalová, 2007, s. 52]. Tato skupina osob si je vědoma svého „nevyužitého potenciálu ve společenském životě“ a je jen na společnosti dané země, zda dokáže „přispět ke změně postojů společnosti k seniorům, zlepšit přístup seniorů k informacím, vzdělávání a komunikaci a podpořit aktivní život seniorů.“ [Obdivuhodní senioři, 2005, s. 9].

Knihovny nyní čelí v čele se svými knihovníky novému problému, který má jádro v redefinici pojmu dospělého a staršího uživatele. Starší čtenáři, uživatelé knihoven již mají specifické požadavky na služby, samotný knihovní fond i přístup k nim samým. Oprávněně žádají v určitém smyslu nadstavbové služby, do kterých můžeme zahrnout vzdělávání, přednášky, kurzy na počítači, práci s katalogem a jiné. Je proto nutná nová knihovnická strategie, která by odrážela potřeby a požadavky seniorských uživatelů knihoven a která by plně respektovala jejich specifické zvláštnosti a „potřebu doplňovat a posilovat formální vzdělávání neformálním studiem.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 74].

Za velice specifický problém, který se objevuje v několika posledních desetiletích je považována tzv. „znalost (či spíše neznalost) stáří. Zrychlila se recyklace poznatků, dnes nemají staří lidé vědomostní statut odpovídající stáří v minulosti“ [Demografická politika ČR, (2006)], jinak řečeno, v dnešní době již není předávána tak jako kdysi odborná znalost konkrétního řemesla např. z otce na syna. S každou novou generací se objevují nové typy informačních médií, pracovních pozic a společnost i jednotlivec sám je nucen si osvojit nové dovednosti, znalosti. „Na jedné straně informační společnost nabízí občanům, mužům i ženám, nové příležitosti osobního rozvoje a nové možnosti podílet se na utváření společnosti. Na straně druhé stojí společnost dvou tříd- lidí, již mají přístup k novým technologiím, a těch, již takový přístup nemají. Propast mezi informačně chudými a informačně bohatými se stále zvětšuje. Hrozí sociální napětí. Snad jako žádná jiná instituce mohou veřejné knihovny přispívat k odvrácení těchto společenských konfliktů- náplní jejich práce jsou odjakživa informace.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 45].

Je nutné hledat nové formy komunikace právě s těmito uživateli a realizovat je.

„Nové formy komunikace ve veřejných knihovnách působí proti rostoucí sociální izolaci a zabraňují pozvolnému vnitřnímu tříštění společnosti. Knihovny poskytují škálu dalších činností- jako středisek vzdělávání, kultury, informací a sociální integrace.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 45].

4.4.1 Seberealizace ve stáří

„Stáří je poslední etapou života. Přináší nadhled a moudrost, pocit naplnění, ale také úbytek energie a nezbytnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci. Je obdobím relativní svobody. Je obdobím života, v němž sice dochází k evidentním změnám daným stárnutím, které ale nemusí být ještě tak velké, aby staršímu člověku znemožnily aktivní a nezávislý život.“ [Vágnerová, 2007, s. 299].

„Většina 60tiletých lidí si udržuje přijatelnou úroveň tělesných i duševních schopností a může žít uspokojivě a nezávisle. Vědomí větší svobody v rozhodování o sobě i o svém životním programu může být akceptováno

s uspokojením, ale i jako zátěž, pokud by si starší člověk nedokázal vytvořit přijatelnou náplň svého aktuálního života.“ [Vágnerová, 2007, s. 302-3]. Na prvním místě by měl být „rozvoj vlastní osobnosti.“ Starší člověk již není orientován na výkon a „může si dovolit realizovat dosud nenaplněné vnitřní potřeby a dělat to, co jej zajímá.“ [Vágnerová, 2007, s. 303]. Kladem je, že se „stupňuje trpělivost. Starý člověk projevuje větší stálost ve svých názorech a ve svých vztazích. Skoro bez úbytku je zachována slovní zásoba.“ [Pacovský; Heřmanová, 1981, s. 81].

Učení „je proces nabývání nových znalostí a nových způsobů reagování. Je to proces získávání zkušenosti a její uplatňování v nových situacích, je to proces organizace chování na základě využívání minulé zkušenosti.“ [Hyhlík; Nakonečný, 1973, s. 109]. Důležitý je i Říčanův pohled na tuto tematiku „živá bytost se nemůže naučit cokoli, nýbrž jen to, k čemu má příslušnou vloh (pohotovost, instinkt, genetický program).“ [Říčan, 1989, s. 22]. Za zajímavou a pro mnohé seniory snad i motivující můžeme považovat informaci, že „L.N. Tolstoj se naučil jezdit na kole ve věku 67 let.“ [Příhoda, 1974, s. 329].

Nezbytným předpokladem je ochota učit se a osobní motivace, kdy je výsledný efekt učení do určité míry závislý na vlastním zájmu učícího se, na „intenzitě učení, ochotě učit se, svědomitosti v učení.“ [Löwe, 1977, s. 159]. Proto je důležité organizovat cyklus přednášek v knihovně a především samotnou náplň jich samých vždy jako odpověď na konkrétní požadavky a zájem seniorů.

„Starší lidé si obtížně osvojují učivo, které postrádá logické uspořádání a logickou strukturu. Naopak tam, kde je učivo uspořádáno logicky a má pro učícího se smysl, aby ho mohl v jeho logicko-strukturálním uspořádání pochopit, je učební výkon starších dospělých často srovnatelný s výkonem mladých lidí.“ [Wolf, 1982, s. 301].

Úzký vztah k pojmu učení má pojem **paměť**, což je „psychický proces, pomocí kterého si předměty, jevy, slova, situace, které jsme dříve vnímali, prožívali nebo dělali, vstoupíme, uchováme a v případě potřeby reprodukuje. Pomocí paměti

shromažďujeme poznatky a zkušenosti.“ [Vášová, Čtenáři a uživatelé informací, 1980, s. 73].

Paměť ve stáří- „v raném stáří se začínají objevovat nedostatky paměťových funkcí a s nimi spojené obtíže v učení. Zhoršení paměti je běžně známým projevem stárnutí, který ve značné míře souvisí i s větší unavitelností a obtížnější koncentrací pozornosti. Stárnutí má negativní vliv na většinu paměťových funkcí. Ve stáří se zhoršuje zpracování a ukládání nových informací i vybavování dříve zapamatovaného.“ [Vágnerová, 2007, s. 321].

4.4.2 Oblasti aktivizace osob seniorského věku

Jelikož „výsledky moderních neurobiologických výzkumů dokázaly, že mozkové buňky neumírají po stotisících ročně, že se ve stáří spíše zmenšují nebo usínají, obzvláště při nedostatku stimulace a aktivity, a že i ve starším rozvinutém mozku může dojít k rašení, při němž nervové procesy vytvářejí nové synapse,“ [Kozáková; Miller, 2006, s. 37] je nutné nabídnout dostatek různých forem vzdělávání či volnočasových aktivit k individuální aktivizaci života seniorů např. v prostředí knihoven.

Potřeby starých lidí jsou velmi specifické, proto je důležité, aby pracovníci knihoven měli jak odborné znalosti získané specializovaným studiem, tak i správné postoje a motivaci. [Pacovský; Heřmanová, 1981, s. 243].

Vybrané oblasti aktivizace seniorů

- o „dostatečná nabídka různých forem institucionálně vedeného vzdělávání seniorů (např. kurzů a přednášek organizovaných v oblasti neziskového i státního sektoru, akademií třetího věku, univerzit třetího věku) a jejich adekvátního obsahu (výzkumy prokazují zájem o jazyky, počítače, internet, techniku obecně, historii a literaturu, zdraví a životní styl, psychologii a sociální oblast)

- o dostatečná nabídka možností společenského života (tu mohou nabízet kluby důchodců, centra pro seniory, knihovny, divadla, spolky)
- o dostatečná nabídka možností uplatňování zájmových aktivit (frekventovanými jsou četba, turistika, procházky, zahrádkářství, křížovky)“ [Kozáková; Müller, 2006, s. 37-38].
- o účast na kulturních akcích „přispívá také k udržení psychické aktivity“ [Pacovský; Heřmanová, 1981, s. 253].
- o tréninky paměti a mozkový jogging

Za jednu z možností aktivizačního přístupu s terapeutickým podtextem k seniorům, můžeme považovat i velmi specifickou práci se čtenářem ať už formou bibliopedagogiky či biblioterapie. Knihovník by měl mít při práci s těmito specifickými uživateli znalosti mimo jiných i z oboru **bibliopsychologie**, což je obor zabývající se „vlivem četby na duševní život člověka, je to psychologie čtenáře.“ [Akademický slovník cizích slov, 2001, s. 101].

Bibliopedagogika je „obor zabývající se výchovným působením knih a knihoven“ [Akademický slovník cizích slov, 2001, s. 101] a dále „zahrnuje požadavek pedagogického působení na čtenářské zájmy, potřeby a orientaci, otázku efektivnosti čtení, otázku intenzity tvořivého myšlení při čtení a studiu, metody cílevědomého osvojování si informací a jejich využívání.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s.4].

Při **biblioterapii** je naopak využíváno „základních funkcí literatury. Obsahem je na jedné straně vlastní čtení a předčítání daného literárního textu a na straně druhé dokončování či tvorba nového literárního textu.“ [Kozáková; Müller, 2006, s. 49].

4.4.3 Komunikace a příjem informací seniorů

„Součástí sociálního kontaktu je komunikace, tj. vzájemné dorozumívání, výměna informací. Aby byl takový způsob sociálního kontaktu vůbec realizovatelný, musí být oba komunikující partneři ochotni a schopni takovou interakci uskutečnit.

Efektivitu a spokojivost komunikace starších lidí mohou narušovat percepční a paměťové změny. Percepční změny mohou ovlivňovat efektivitu zpracování přijímané informace. Starší lidé často trpí nedoslýchavostí, soustředění na poslech tak od nich vyžaduje mnohem větší úsilí, a proto je i více unavuje.“ [Vágnerová, 2007, s. 351]. V důsledku toho musí ve většině případů využívat kompenzačních pomůcek a mnohdy jim ani samotné používání nezajistí bezproblémovou orientaci. [Vágnerová, 2007, s. 319].

Jisté "změny pozorujeme i ve vstřípivosti paměti. U staršího člověka vážně schopnost přijímat nové informace, ukládat je do paměti a dále je zpracovávat. Následkem tohoto procesu dochází ke zhoršování novopaměti, které je částečně kompenzováno zvýrazněním staropaměti.“ [Baštecký; Kümpel, Vojtěchovský, 1994, s. 186].

„Spokojivost komunikace zatěžuje zvýšená pomalost, typická pro některé seniory. Starší lidé často potřebují delší dobu, aby sdělenou informaci zpracovali, a obdobně dlouhý časový úsek na zformulování odpovědi. Paměťové problémy mohou komplikovat jak krátkodobé uchování sdělených informací, tak vybavení potřebných slovních výrazů. Zapamatování mluveného je pro seniory obtížnější, než kdyby šlo o tištěnou či psanou formu. Důvodem je rozdílnost doby, kterou mají k uložení této informace do krátkodobé paměti. Mluvené sdělení je typické krátkou expozicí, nelze je libovolně prodlužovat a nelze se k němu vracet, což v případě tištěné informace možné je.“ [Vágnerová, 2007, s. 352]. Tento výrok můžeme zhodnotit následovně- senioři upřednostňují informaci vytištěnou na papíře, jelikož je jim umožněn individuální časový prostor pro práci s konkrétním novým či starým poznatkem a nejsou nijak významně stresováni či zatěžováni nedostatkem času.

Z pohledu dnešní hektické a na nové informace náročné doby můžeme konstatovat, že seniorská skupina obyvatel je z určitého úhlu pohledu diskriminována, jelikož v důsledku stárnutí organismu není v mnoha případech schopna reagovat tak rychle jako dříve: „staří lidé jsou málo flexibilní, jejich

reakce jsou čím dál pomalejší a nové informace nedokáží dostatečně efektivně zpracovat ani uchovat.“ [Vágnerová, 2007, s. 408].

4.4.4 Informačně chudí uživatelé informací

„Jedním z problémů informační společnosti 21. století je propast mezi informačně chudými a informačně bohatými. Veřejné knihovny mohou tuto propast zacetit, protože jsou otevřeny pro všechny. Vytváření rovnosti příležitostí v přístupu k novým informačním technologiím a odstraňování bariér v jejich užívání náleží proto k nejpřednějším úkolům působení knihoven. Vedle toho si musejí veřejné knihovny zachovat svou sociálně integrační funkci jako místa setkávání a komunikace.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 48].

„Senioři nebývají dost často schopni odhadnout, kolik informací, jak dobře a za jak dlouho si mohou zapamatovat. V odhadu účinnosti fungování vlastních paměťových schopností se dopouštějí chyb v obou směrech, ve smyslu pozitivního i negativního zkreslení.“ [Vágnerová, 2007, s. 326].

Nároky jsou však kladeny nejen na knihovny, ale také na knihovnický personál: „podstatnou výzvou veřejným knihovnám v informačním věku je nabídnout rovnost příležitostí v přístupu k informacím. Protože nová média vyžadují také nové kulturní techniky a techniky recepce, je nutné, aby knihovny byly s kompetentním personálem a moderním technickým vybavením připraveny přivést k užívání nových komunikačních a informačních médií ty, kdož jsou v nebezpečí, že budou vyloučeni z vývoje.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 47]. Do této skupiny můžeme zařadit i seniorské uživatele knihovny.

5. Nabídka služeb pro seniory vybraných veřejných knihoven v kraji Vysočina

Blíže se budeme zabývat Městskou knihovnou Třebíč v kraji Vysočina a Krajskou knihovnou Vysočiny v Havlíčkově Brodě, které jsou si v nabídce služeb seniorům v mnohém podobné. Obě reagují na jejich potřeby, snaží se jim vyjít vstříc a především uzpůsobit vlastní program tak, aby vyhovoval dosaženým znalostem, dovednostem a požadavkům těchto uživatelů.

Každá z nich je však svým způsobem originální, ať již v osobním přístupu, organizaci či finanční náročnosti na běžné zajištění těchto služeb. Finanční náročnost realizovaných projektů je zřejmá a tak nesmíme opomenout fakt, že v celkovém hodnocení nabídky seniorům vyznívá kladněji Krajská knihovna Vysočiny se svým projektem „Univerzita volného času.“

Spojujícím prvkem vzdělávání seniorů v kraji Vysočina se stal trénink paměti starších občanů, který byl financován díky Krajské knihovně Vysočiny v Havlíčkově Brodě. S tímto aktivizačním programem se měli možnost seznámit mnohé knihovny právě v tomto kraji, v kterých opakovaně probíhal. Realizován byl díky trenérce paměti a kreativity a také člence České společnosti pro trénování paměti a mozkový jogging Janě Vejsadové- bývalé knihovnici Krajské knihovny, která stála spolu s kolegyní Mgr. Ivanou Rösslerovou u zrodu havlíčkobrodské Univerzity volného času.

5.1 Město Havlíčkův Brod

Město Havlíčkův Brod ležící na řece Sázavě je starodávné historické město Českomoravské vrchoviny, jehož původ sahá až k začátku 13. století. V současnosti je toto město domovem pětadvaceti tisícům obyvatel.

Do dnešních dnů jsou dochovány „městské hradby s baštami, historické centrum s barokním náměstím, středověká Štáflova chalupa, zdobné kostely, kašna s Tritonem nebo jeden z nejstarších zvonů v českých zemích Vilém.“

Havlíčkobrodské gymnázium stálo u zrodu mnoha osobností- Josefa Dobrovského, Bedřicha Smetany, Jana Zrzavého i Karla Havlíčka Borovského, jehož jméno toto město přijalo za své a to roku 1945. [Havlíčkův Brod, Městské

informační centrum, [2009]].

5.2 Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě

Krajská knihovna Vysočiny je příspěvkovou organizací zřízenou krajem Vysočina se sídlem v Havlíčkově Brodě. Toto město má tedy „veřejnou knihovnu s univerzálními fondy. Zároveň je i regionálním centrem knihovnických, bibliografických a informačních služeb pro síť veřejných knihoven kraje Vysočina.“ Od roku 1994 automatizovaně zpracovává knihovní fond, který je poté přístupný v knihovnickém systému Clavius firmy LANius.

Roku 2001 bylo vybudováno výukové centrum s počítačovou učebnou, která je primárně určena k celoživotnímu vzdělávání knihovníků kraje Vysočina.

Roku 2003 začíná knihovna realizovat vzdělávací projekt Univerzita volného času.

Krajská knihovna Vysočiny je tvořena Ústřední knihovnou na Havlíčkově náměstí a dále třemi pobočkami a to Základní školou Wolkerova, Nuselská a pobočkou Perknov. Také je provozovatelem Pedagogické knihovny v Havlíčkově Brodě.

Velice významnou se pro knihovnu stává i nová stavba budovy knihovny, která bude zrealizována na podzim roku 2010. [Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2009].

Historie knihovny

Počátek knihovny můžeme datovat rokem 1894, kdy se spolek Barák usnesl, že v tehdejší Německém Brodě bude založena první veřejná knihovna. Již roku 1896 má knihovna 650 svazků a začíná řešit nedostačující kapacitní možnosti knihovny. Proto je roku 1905 tehdejší Lidová knihovna Havlíčkova dána do péče města a nově se spolu s veřejnou čítárnou nachází v Tylově ulici. Příznivý vliv na dění knihovny má i 1. československý knihovní zákon z roku 1919, který se promítne i do volby knihovnické rady o rok později. Během 60. let 20. století knihovna opět řeší prostorové problémy a proto se již natrvalo stěhuje do nového objektu a to prostor Staré radnice, kde je umístěna dodnes. [Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2009].

Knihovní fond

Knihovní fond jmenovitě tvoří:

- o knihy (beletrie pro dospělé, naučná literatura pro dospělé, beletrie pro děti, naučná literatura pro děti, normy)
- o ostatní dokumenty (hudebniny, gramodesky, CD, MC, zvukové knihy pro nevidomé- 9 840 knih, videokazety, DVD, CD-ROM)

Stav fondu je dle výroční zprávy z roku 2008 následující:

- o 215 028 knihovních jednotek tvoří fond knihovny (téměř 84 % knih, 16 % ostatních dokumentů)
- o 18 556 (téměř 9 %) je navýšení knihovních jednotek
- o 58 827 knihovních jednotek (téměř 30 %) je v ústřední knihovně, 73 772 (41 %) je ve skladu, 12 518 (7%) na pobočkách a 39 911 (22 %) ve výměnném fondu
- o 2 137 odebíraných periodik (o 223 periodik více než v roce 2007)

Katalogy a databáze

Knihovna v současné době disponuje online katalogem Clavius, který je zdarma přístupný odkudkoli zprostředkovaně díky internetu. Dále má databázi plných textů, jejíž součástí jsou české i zahraniční články z novin a časopisů. Taktéž buduje regionální databázi, kde můžeme vyhledávat faktografické informace o regionálních osobnostech nebo záznamy jednotlivých regionálních článků, informace o fondu regionálních knih a periodik. Roku 2007 byla navázána spolupráce s online encyklopedií Wikipedií, do které jsou díky knihovně vkládány regionální hesla, která v současné době čítají více než sedmdesát hesel.

Dále nabízí a zprostředkovává databáze:

- o databáze se vzdáleným přístupem- EBSCO-HOST, NAXOS Music Library
- o databáze přístupné v knihovně- Českou národní bibliografii, Wok (Web of Knowledge, OCLC FIRST SEARCH, ASPI- Automatizovaný systém Právních Informací, TAM-TAM (databáze firmy ANOPRESS), Oxford Music Online, Katastr nemovitostí, regionální databáze: databáze

regionálních osobností, databáze regionálních publikací, přehled regionální literatury v jednotlivých okresech, regionální bibliografie-historie Havlíčkobrodsko, památky Havlíčkobrodsko, Staré tisky a Tisky 19. století. [Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2009].

Čtenáři, zaměstnanci, výpůjční doba

Dle statistických dat měla knihovna ke dni 31.12. 2008 6 663 čtenářů a 375 567 návštěvníků. Denně knihovnu navštíví zhruba 700 návštěvníků. [Krajská knihovna Vysočiny, Výroční zpráva Krajské knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě 2008, 2009].

Personální zabezpečení celého chodu krajské knihovny záviselo v roce 2008 na 36-ti zaměstnancích.

Otevírací doba knihovny vychází maximálně vstříc svým uživatelům a to následovně:

- o oddělení pro dospělé, studovna a hudební oddělení (otevřeno 6 dní v týdnu, od pondělí do soboty z toho čtyři dny v týdnu má otevřeno od 9:00-19:00, v úterý od 12:00-19:00 a v sobotu od 8:30-12:30)
- o dětské oddělení (otevřeno od pondělí do pátku 12:00-18:00, v sobotu od 8:30-12:30)
- o oddělení specializovaných služeb (čtyři dny v týdnu otevřeno od 9:00-16:00, v úterý 12:00-16:00)

Oddělení knihovny

Samotné jádro knihovny, které uspokojuje čtenářské a uživatelské požadavky je tvořeno oddělením pro děti, oddělením pro dospělé, hudebním oddělením, oddělením specializovaných služeb, studovnou a výukovým centrem s počítačovou učebnou.

Služby čtenářům a uživatelům

Knihovna poskytuje informační a výpůjční služby, dále připravuje program

celoživotního vzdělávání, poskytuje specializované služby handicapovaným čtenářům a plní regionální funkci v síti veřejných knihoven kraje Vysočina.

Jmenovitě nabízí především tyto služby:

- o informační služby (informační a poradenská činnost, zpracování rešerší, elektronickou poštou poskytuje službu Ptejte se knihovny, dále poskytuje celou řadu databází, prezenční výpůjčky z fondu regionální literatury a regionálních periodik, přehled regionální literatury v jednotlivých okresech, databáze regionálních osobností, absenční výpůjčky z odborných časopisů, literaturu z oblasti neziskového sektoru a literaturu z oblasti podnikání)
- o výpůjční služby (absenční půjčování dokumentů z knihovního fondu, absenční půjčování cizojazyčné literatury, prezenční a absenční půjčování novin a časopisů)
- o specializované služby pro handicapované návštěvníky (knihovna poskytuje knihovnické a informační služby těžce zrakově postiženým a nevidomým, neslyšícím a nedoslýchavým, mentálně postiženým a dislektikům. Dislektikům a dětem s poruchami učení je poskytována pomoc prostřednictvím počítačového programu Dislektik. Dále vytváří specifické podmínky imobilním, duševně nemocným a ostatním znevýhodněným)
- o hudební oddělení nabízí (půjčování kompaktních desek a magnetofonových kazet, dále gramofonových desek, hudebních časopisů, nabízí CD regionálních kapel, které jsou ve fondu Krajské knihovny Vysočiny, každý čtvrtek nabízí novinky na CD)
- o dětské oddělení nabízí (půjčování knih a časopisů pro děti a mládež, možnost využít elektronické encyklopedie na CD-ROMech, internet, kvízy, soutěže a ankety pro dětské čtenáře, výtvarné dílny, exkurze, besedy a divadelní představení pro děti předškolního a školního věku).

5.2.1 Knihovnické služby seniorům a nejen jim

V rámci poskytovaných specializovaných služeb mají senioři možnost využít těchto vybraných služeb:

- o „speciální fond knih a časopisů, fond zvukových knih a knih se zkrácenými texty
- o využití speciálních počítačových programů a služby Internet (senioři nad 65 let věku mohou využít slevy v přístupu na Internet)
- o asistenční služby u PC
- o poradenské služby
- o kulturní, vzdělávací a výukové programy
- o programy psychické aktivace pro seniory“. [Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2009].

Dále knihovna nabízí odkaz na samostatný katalog zvukových knih, stránky pro handicapované a především pro hůře se pohybující seniory i seznam bezbariérových přístupů ve městě a to na webové adrese www.bezbarier.cz/havlbrod/havlbrod.html.

5.2.2 Univerzita volného času

Univerzita volného času vyplňuje prázdný prostor v možnostech dalšího vzdělávání v tomto kraji. Ivana Rösslerová k tomuto tématu dodává: „kraj Vysočina a jeho obyvatelé jsou oproti ostatním krajům ČR významně znevýhodněni absencí státních vysokých škol. Z tohoto důvodu je potřebné, aby stávající informační, kulturní a vzdělávací instituce našeho regionu dle svých možností rozšiřovaly nabídku vzdělávacích programů pro veřejnost a částečně tak zaplnily prázdný prostor dosud neexistujících školských institucí.“ [Rösslerová, 2004]. Jasným obohacením na poli vzdělávacích aktivit je Univerzita volného času.

Univerzita volného času byla otevřena v roce 2002, jakožto netradiční forma celoživotního vzdělávání. Do současné doby realizuje mnoho programů. Je určena

všem věkových kategoriím. Mezi základní rysy dle slov Ivany Rösslorové patří: „mezigenerační setkávání, neomezuje se totiž pouze na seniorskou populaci. Přesto se většina účastníků rekrutuje z řad seniorů.“ [Rösslorová, 2006, s. 43].

Zapsat se mohou všichni zájemci bez předchozího vzdělání. Dosažené vědomosti se na závěr jednotlivých kurzů neprověřují testy. Výuka je zprostředkovávána externími lektory a pedagogy. [Krajská knihovna Vysočiny, Univerzita volného času : celoživotní učení jako cesta životem, 2003].

Nabídka jednotlivých programů se v průběhu let několikanásobně rozrostla, přesto je nutné mít na paměti, že vedle zájmu o konkrétní studovaný předmět je nutné vzít v potaz i následující- celoživotní vzdělávání klade požadavky na schopnost orientovat se v různých pramenech informací. [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 123].

Univerzita volného času na samotném počátku nabízela tyto studijní předměty:

- o zdravý životní styl
- o první kroky s počítačem a internetem
- o počítač pro mírně pokročilé (Word)
- o vybrané kapitoly z české literatury

Každý student si mohl zvolit jakýkoli počet předmětů, které bude navštěvovat v zimním semestru. Přednášky probíhaly celodenně po dobu tří měsíců- od října 2002 do ledna 2003 a to jednou za dva týdny v prostorách Staré radnice Havlíčkova Brodu či v počítačové učebně knihovny. Jednotlivé předměty byly zpoplatněné a to následovně- počítačové předměty stály 200 Kč za semestr, ostatní předměty stály 100 Kč za semestr. Zde vyšla knihovna vstříc různým znevýhodněným skupinám obyvatelstva a především seniorům (starobním důchodcům, invalidním důchodcům), kterým nebylo z důvodu jejich aktivizace a podpory v celoživotním učení kurzovné účtováno. [Rösslorová, 2002].

V průběhu dalších let rostla nabídka počítačových i nepočítačových kurzů. Za významný můžeme považovat rok 2006, kdy byla navázána spolupráce mezi Krajskou knihovnou Vysočiny a vzdělávací organizací- Centrem Vysočiny o.p.s. Tyto subjekty zrealizovaly vzdělávací projekt, který je propojením obou

vzdělávacích celků v jeden komplexní. Jednalo se o projekt knihovny- Univerzitu volného času a projekt Centra Vysočiny o.p.s.- Akademii třetího věku. Tím bylo docíleno toho, že „náplň, tempo a délka přednášek byla ušita přímo na míru právě seniorům.“ [Krajská knihovna Vysočiny, Univerzita volného času : letní semestr 2008/2009, 2009].

Posledním zrealizovaným semestrem krajské knihovny Vysočiny byl letní semestr, který trval od ledna do června roku 2008/2009. Poplatky za kurzovné byly následující: 1 nepočítačový obor na 1 semestr stál seniory 200 Kč, 1 počítačový obor na 1 semestr stál seniory 300Kč, obor filozofie byl zpoplatněn částkou 100 Kč. Pro názornost si představíme následující nepočítačové a počítačové obory z obou semestrů školního roku 2008/2009.

Nepočítačové obory:

- o filozofie
- o vývoj architektury v Čechách a na Moravě
- o paměť a inteligence
- o efektivní práce s pamětí
- o světová literatura 20. století
- o světové dějiny
- o dějiny hudby
- o život našich předků (kapitoly z etnologie)
- o psychologie
- o dějiny českého malířství
- o kapitoly z dějin výtvarného umění
- o zdravý životní styl
- o dějiny hudby
- o česká poezie na přelomu 19. a 20. století

Počítačové obory:

- o PC 1 (první kroky s počítačem a internetem)
- o PC 2 (počítač pro mírně pokročilé)

- o PC 3 (počítač pro pokročilé)
- o PC 4 (užitečné programy názorně)
- o PC HC 1 (počítač- šance pro každého I.)
- o PC HC 2 (počítač- šance pro každého II.)
- o PC HC 3 (počítač- šance pro každého III.)

Knihovna jak již bylo zmíněno výše i nadále spolupracuje s výukovou organizací- Centrem Vysočiny o.p.s. Projektem, který je díky Centru realizován a to jen výběrově pro seniory, je Akademie třetího věku. Ta má taktéž své obory aktuálně rozděleny na nepočítačové a to jmenovitě- Poznáváme sebe a region a počítačové- Počítačový kurz pro seniory- Začátečníci. Nepočítačový obor je zpoplatněn částkou 200 Kč, počítačový obor částkou 300 Kč. Zápis do obou vzdělávacích projektů byl možný v prostorách Krajské knihovny Vysočiny. [Krajská knihovna Vysočiny, Univerzita volného času : letní semestr 2008/2009, 2009].

V roce 2008 bylo v knihovně zapsáno 721 posluchačů, z toho do nepočítačových oborů 518 posluchačů, do počítačových oborů 203 posluchačů. [Krajská knihovna Vysočiny, Výroční zpráva Krajské knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě 2008, 2009].

Krajská knihovna Vysočiny i v roce 2009 naplňuje své záměry činnosti, mezi které patří i problematika vzdělávání seniorů. Tyto vybrané záměry jsou:

- o „pokračovat v pořádání Univerzity volného času, rozšířit nabídku oborů
 - o v celoživotním učení podporovat zejména znevýhodněné skupiny obyvatelstva (mimo jiné i seniory a invalidní důchodce)
 - o vytvořit regionální strukturu celoživotního vzdělávání a učení“
- [Hladíková, 2009]

6. Nabídka služeb pro seniory Městské knihovny v Třebíči v kraji Vysočina

6.1 Město Třebíč

Město Třebíč bylo v minulosti „důležitým hospodářským, správním, politickým i kulturním těžištěm jihozápadní Moravy. Jeho počátky sahají až k roku 1101, kdy byl založen benediktinský klášter.“ Ve 13. století byla k tomuto kláštru přistavěna románsko-gotická basilika sv. Prokopa, která je od roku 2003 do dnešních dnů společně s historickou Židovskou čtvrtí a Židovským hřbitovem zapsána na světový seznam památek UNESCO. Třebíč obývá v podhůří Českomoravské Vysočiny čtyřicet tisíc obyvatel. Na město samé má výrazný vliv i blízkost Jaderné elektrárny Dukovany vzdálené 30 kilometrů. Za zmínku stojí fakt, že toto malebné město od roku 2003 nabízí vysokoškolské vzdělávání na Západomoravské vysoké škole. [Město Třebíč, Oficiální internetové stránky města Třebíč, 2009].

6.2 Městská knihovna v Třebíči

Městská knihovna v Třebíči poskytuje v současné době své služby v Ústřední knihovně v Hasskově ulici, dále ve dvou pobočkách (knihovna Modřínová, knihovna Borovina) a dále prostřednictvím knihovny Západomoravské vysoké školy. Mimo jiné zpracovává fond regionální literatury

Historie Městské knihovny v Třebíči

Roku 1885 byla založena ve městě Třebíči veřejná knihovna pod názvem „Knihovna pro lid.“ Tato knihovna byla jednou z prvních na Moravě. Počátky byly velmi skromné, původně obývala knihovna pouze jednu místnost místní školní budovy, vybavena byla pouze darovaným nábytkem a půjčovány byly knihy jež členové spolku, který tuto knihovnu zakládal, obdrželi darem. Již roku 1888 vlastní knihovna 1 888 svazků a to nejen díky kulturním akcím, které se v průběhu let konaly na podporu knihovny. Roku 1925 slavila knihovna čtyřicetileté výročí, kterého se zúčastnil i Jiří Mahen. Dalším významným mezníkem byl rok 1931, kdy začal být vydáván časopis Čtenář „téměř s měsíční periodicitou.“ Vydávání bylo zastaveno za okupace roku 1941 a nebylo již nikdy

obnoveno. Důležitá pro knihovnické dění byla i postava prvního profesionálního knihovníka této knihovny a to Františka Křesťana, který „byl mezi prvními zastánci volného výběru knih.“ [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007].

Knihovní fond

Městská knihovna v Třebíči zpřístupňuje svým čtenářům nejen univerzální knihovní fond, ale buduje i fond regionální literatury.

Katalogy a databáze

Knihovna v současné době používá online katalog Clavius, který je zdarma přístupný přímo v prostorách knihovny či vzdáleně díky internetu.

Nabízí a zprostředkovává databázi ASPI (Automatizovaný Systém Právních Informací) s možností tisku vybraných zákonů, Codexis- právní informační systém se zaměřením na Českou republiku a Evropskou unii, kopie článků z časopisů a novin Virtuální polytechnické knihovny a přístup k databázím ANOPRESS a ČTK (Česká tisková kancelář).

Čtenáři, zaměstnanci, výpůjční doba

Statistická data knihovny nám udávají celkový počet čtenářů ke dni 31.12. 2008 a to 8 642 bez regionálních knihoven Ptáčov, Slavice, Budíkovice, Račerovice, Sokolí. Kulturních akcí se zúčastnilo 27 155 návštěvníků.

Chod celé knihovny zajišťovalo ke stejnému datu 28 zaměstnanců.

Otevírací doba se snaží co nejvíce přizpůsobit nárokům svých čtenářů a to následovně:

- o Oddělení pro dospělé (otevřeno čtyři dny v týdnu od 8:30-18:00, v úterý 12:00-18:00, v sobotu od 8:30-12:00)
- o Dětské oddělení (pondělí-pátek 12:00-18:00, v úterý zavřeno)
- o Hudební oddělení (středa 8:30-18:00)
- o Internetová studovna a učebna (pondělí-pátek 8:30-18:00, sobota 8:30-12:00)

Oddělení knihovny

Knihovnu tvoří dětské oddělení, oddělení pro dospělé, hudební oddělení, studovna a čítárna periodik, internetová studovna a učebna.

Služby čtenářům a uživatelům

Knihovna poskytuje knihovnické a informační služby, absenční i prezenční půjčování naučné literatury, beletrie, periodik a ostatních dokumentů, bibliografické informace o vlastním knihovním fondu. Dále zprostředkovává kulturně výchovnou činnost, pořádá různé exkurze, knihovnické lekce, besedy o literatuře pro školy a mateřské školky, literární a výtvarné soutěže pro děti, programy pro seniory, nezaměstnané a maminky na mateřské dovolené. Také pořádá Celoživotní vzdělávání pro seniory. Plní i regionální funkci v síti třebíčských knihoven, která je naplňována poradenskou a konzultační činností, metodickými návštěvami, vzděláváním knihovníků. Pořádá semináře, porady, nabízí pomoc při vyplňování statistických výkazů, tvoří a poskytuje výměnné soubory knihovních jednotek, zpracovává a poskytuje materiály potřebné k evidenci a činnosti knihoven, sleduje legislativní změny v oboru a poté o nich informuje, zajišťuje pomoc při zpracování žádostí o různé granty a dále zpracovává jednotlivé knihovní jednotky pořízené z prostředků dané obce. [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007].

6.2.1 Knihovnické služby seniorům

Každá knihovna má vydefinované věkové kategorie čtenářů a uživatelů, kterým poskytuje různé diferencované služby. Má i „základní kategorie uživatelů, na něž je profilem svého knihovního fondu a svými službami zaměřena především.“

Je totiž velice důležité, aby interní roztržďení čtenářů a uživatelů odpovídalo možnostem dané knihovny. Ta poté poskytuje své služby podle daných potřeb, v adekvátní kvalitě a především v dané rychlosti a množství. Dále se budeme více zabývat čtenářskými kategoriemi v tomto věkovém rozpětí: „51-60, nad 60 let.“ [Vášová, Čtenáři a uživatelé informací, 1980, s. 138].

V roce 2008 bylo uskutečněno v Městské knihovně v Třebíči několik grantových programů, které se dotýkali svojí tematikou i seniorské populace. Mezi nejzákladnější projekty, které byly uskutečněny patří:

- o **Knihovní fondy pro nevidomé a slabozraké** (zaměřeno na zrakově a zdravotně postižené klienty, kterým jejich postižení neumožňuje číst klasické knihy. Služby knihovny jim jsou poskytovány zdarma. Díky projektu byl doplněn fond zvukových knih o nové tituly ve formátu PM3. Tímto programem je naplňována směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj knihoven, kde stojí: „knihovna má umožnit přístup ke svým službám všem lidem, i těm kteří mají obtíže se čtením tištěného textu.“ [Gill, 2002, s. 31].)
- o **Celoživotní vzdělávání seniorů**
- o **Je to mezi námi aneb Dialog mezi generacemi v knihovně na Modřínové** (na projektu se podíleli občané města Třebíče, především dětské neprofesionální hudební a taneční kroužky. Konkrétními aktivitami prezentovali svoji věkovou, zájmovou i sociální kategorii. Seniorská generace předala dětem ve formě vzpomínek své zkušenosti, čímž došlo k vzájemnému obohacení). I díky této mezigenerační konfrontaci je rozvíjena základní funkce knihovny, jelikož: „knihovny jsou místy setkávání. Místy pro komunikaci překračující hranice generací a zájmů. Jsou místy schůzek, trávení volného času, místy, jež zvou ke studiu i práci.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 36-37].
- o **Škola našich babiček a škola nyní** (programová náplň byla tvořena besedou s učitelkou o několik generací starší nežli děti základní školy, která vyprávěla o výuce dříve. Akce byla doprovázena výstavou dobových fotografií z různých škol)
- o **Co jsme poslouchali, když jsme byli malí** (poslechový pořad, který byl určen všem věkovým kategoriím doprovázený výstavou fotografií z dřívějších dob)
- o **Čím si krátili večery naši předkové** (program byl naplněn reálnou ukázkou výroby ozdob ze včelího vosku, výrobou a zdobením medových

perníčků, ukázkou háčkových ozdob, které předvedla příslušnice starší generace. Program byl určen dětem základní školy)

- o **Jak se kdysi slavily Vánoce** (vzpomínky pamětníků na Vánoční svátky bez moderních audiovizuálních komunikačních prostředků) [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007]
- o **Předvánoční vystoupení dětí základní školy pro obyvatele Domova důchodců a návštěvníky knihovny** (i zde je nutné „efektivně uspokojovat kulturní i společenské potřeby“ starších čtenářů a uživatelů knihovny. [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 121-122].

Celonárodní projekt Březen- měsíc internetu (BMI) se také dotýká starší populace. Díky němu se uskutečňuje pod záštitou BMI sdružení v knihovnách po celé České republice řada akcí. Zejména 10. a 11. ročník v letech 2007 a 2008 s mottem **Internet- výhoda pro znevýhodněné** se soustředil mimo jiné i na seniory. Pozornost byla zaměřena na „akademie a univerzity třetího věku, trénování paměti a setkávání generací při získávání dovedností v práci s informačními technologiemi a internetem.“ [Březen zdůrazní výhody internetu pro znevýhodněné osoby, 2008].

I třebíčská knihovna se zapojila do celostátního projektu na podporu využívání internetu a svůj program zaměřila taktéž na starší populaci. Všem zájemcům nabídla následující program:

- o **Lépe později než pozdě, lépe pozdě než nikdy** (prezentace práce s počítačem a internetem určené seniorům, rozděleno na dva celky- práce s počítačem a práce s internetem)
- o **Prezentace elektronických služeb knihovny** (prezentace databázových služeb: Anopress, ČTK- Česká tisková kancelář, MVS- meziknihovní výpůjční služba)
- o **Prezentace webových stránek** (ukázka webových stránek, které pomáhají handicapovaným- webové stránky pro zdravotně postižené, pro seniory- seznam stránek věnujících se tématice aktivního stáří)

- o **Digitální zvuková knihovna v Třebíči aneb Jak díky grantovým programům Ministerstva kultury a Zdravého města Třebíč umožňujeme číst zrakově a tělesně postiženým** (průběžná prezentace určená všem zájemcům a potencionálním uživatelům zvukové knihovny)
- o **Trénování paměti** (Jana Vejsadová přednesla dvě přednášky- Paměť ve světě mužů a žen, Paměť a kreativita). [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007].

Více si přiblížíme již výše zmiňované služby hudebního oddělení, které nabízí především **Zvukovou knihovnu** zdravotně postiženým čtenářům. V roce 2008 bylo zaevidováno 62 těchto čtenářů, z nichž ¾ byli senioři.

Knihovna nejen jim nabízí časopisy EMA, ZORA a dále mnoho titulů zvukových knih. V současnosti poskytuje 1 876 titulů CD (anglicky Compact disk, kompaktní disk) současné hudby, 258 titulů vážné hudby, 173 mluvených CD a 826 titulů zvukových knih. Knihy jsou z velké části nakupovány z Knihovny a tiskárny pro nevidomé K.E. Macana v Praze.

Městská knihovna v Třebíči se zaměřuje na práci se zrakově postiženými čtenáři již od roku 1996. Zaměřuje se na problematiku doplňování fondu zvukových knih, poskytuje informace o výměnných souborech, sdílí zkušenosti z práce s handicapovanými čtenáři, poskytuje pomoc při práci na počítači zrakově postiženým a to ve formě odborných seminářů. Ten úvodní se v třebíčské knihovně konal již roku 1998.

Roku 2007 došlo ke změně formátu zvukových knih- z magnetofonových kazet se přešlo na digitální zvukový formát MP3. Ten byl uložený na médiích CD, DVD (anglicky zkratka slova Digital Versatile Disk, typ digitálního optického disku), USB flash disk, paměťová SD karta (anglicky Secure Digital neboli paměťová karta), čímž bylo docíleno snížení celkových objemů uložených dat a uživatelé byli poskytnut větší komfort při poslechu. Předpokládá se, že kromě nových titulů budou k dispozici po převedení i starší tituly, které byly dosud přístupné pouze z magnetofonových kazet.

Knihovna v souvislosti s přechodem na formát MP3 „podala projekt Digitální zvuková knihovna do grantového programu Zdravého města Třebíč.“ Díky projektu z roku 2007 „bylo zakoupeno pět přehrávačů a několik nosičů, které budou zrakově postiženým čtenářům zdarma půjčovány, dokud si nepořídí vlastní přehrávací zařízení.“ V rámci projektu byla zrealizována i informační kampaň včetně prezentace této nové služby, kde byli čtenáři zvukových knih obeznámeni s užitím vhodného technického zařízení i s informacemi, jak získat až sto procentní dotaci na zakoupení přehrávacího zařízení.

Tyto služby jsou poskytovány zdarma zdravotně postiženým čtenářům, kteří mají potvrzení od odborného lékaře. [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007].

V knihovně jsou k dispozici i **dva počítače a Internet pro nevidomé a těžce zrakově postižené**. Tyto počítače jsou vybaveny speciálními programy (BIZON umožňující čtení lidem se zbytky zraku, ZOOM EXTRA zvětšuje obrazovku v prostředí Windows včetně Internetu, WINTALKER a WIN MONITOR ozvučují počítač, program RECOGNITA pro optické rozpoznávání znaků), které umožňují samotnou práci na počítači a Internetu. Díky tomu jsou tito uživatelé zapojeni do současné informační společnosti.

Čtenáři si mohou zapůjčit i **kamerovou zvětšovací lupu Leader Tieman** určenou pro běžné čtení či psaní textu. [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007].

Taktéž **donášková služba** do Domovů pro seniory, je výraznou pomocí starším či méně pohyblivým lidem. Je poskytována ve dvou domovech- Domov pro seniory Třebíč- Manželů Curieových s 39-ti čtenáři a Domov pro seniory Třebíč-Koutkova s 31 čtenáři. Výpůjční služba je zajišťována vždy jednou za týden. Knihovní fond je průběžně obměňován. Ve většině případů se jedná o knihovny jednotky beletristického zaměření. [Bazalová, 2009].

Knihovna odebírá **dva časopisy zaměřené na starší čtenáře**- časopis Revue 50 plus (dříve známý pod názvem Senior revue) což je společenský, informační a vzdělávací měsíčník pro ženy i muže nad padesát let a časopis Vital plus- společensko-servisní čtvrtletník určený seniorům a lidem, kteří o ně pečují.

I **cílená akvizice** zohledňuje právě tuto specifickou skupinu uživatelů. Jsou nakupovány publikace s tematikou úpravy bytu pro seniory, právní poradce pro seniory, cvičení pro seniory, internet pro seniory, počítač pro seniory.

Na požádání je možné vytisknout zájemcům seznam literatury k tematice Trénování paměti či zapůjčit interní publikace vztahující se k problematice kurzů počítačové gramotnosti a to vždy z vlastního fondu knihovny. I z mnohým projektů cílených na seniorskou populaci, které se realizují v prostorách knihovny bylo v minulosti zakoupeno mnoho tematických publikací. [Bazalová, 2009].

6.2.2 Celoživotní vzdělávání seniorů

Celoživotní vzdělávání seniorů napomáhá jim samým udržet si dosavadní znalosti a dále rozvíjí jejich individuální schopnosti. Méně známý je ale fakt, „že ve stáří stoupá zájem o všeobecnou informovanost a rozhled.“ [Haškovcová, 1990, s. 96].

První, kdo jednoznačně a jasně zformuloval „myšlenku školy stáří, která byla od počátku součástí jeho celoživotního pojetí výchovy a vzdělávání“ byl Jan Ámos Komenský. „Avšak zatímco se jeho škola dětství a mládí stala základem světového školství, škola stáří zůstala na téměř tři staletí jen v rukopisných záznamech jeho pozůstalosti.“ Základním pravidlem takto pojaté školy stáří bylo „vést stárnoucí člověka k tomu, jak by mohl, dovedl a chtěl.“ [Wolf, 1982, s. 304]. V současnosti můžeme říci, že tato škola stáří je realizována v mnoha rozmanitých formách a vzdělávacích institucích.

Třebíčský projekt vzdělávání je v současné době rozdělen na tři sekce:

- o společenskovední přednášky na vybraná aktuální, společenská, literární i historická témata
- o trénování paměti
- o kurzy počítačové gramotnosti

Program je naplňován ve dvou časových intervalech a to vždy na jaře a na podzim. Vše je uskutečňováno v návaznosti na předešlé ročníky celoživotního vzdělávání, které má svůj prvopočátek v roce 2004. Tehdy činilo zápisné za celý jeden cyklus přednášek (jarní nebo podzimní) 100 Kč.

Přednášku můžeme zařadit mezi náročnější formy práce se čtenáři a uživateli. Příprava i samotné provedení bývá institucí svěřováno odborníkovi. Přednáška systematicky ozřejmuje konkrétní problematiku, objasňuje „vnitřní spojitosti a zákonitosti, ukazuje perspektivy, naznačuje způsoby řešení jednotlivých odborných a vědeckých otázek.“ [Vášová, Čtenáři a uživatelé informací, 1980, s. 129].

Obsah jednotlivých přednášek je z velké části zaměřen na regionální témata. Velmi úspěšně byla navázána spolupráce se spřátelenými organizacemi a pracovníky z blízkých muzeí (Zora Ergensová- Společnost Otokara Březiny z Jaroměřic nad Rokytnou, Muzuem Vysočiny Třebíč, Památník Bible Kralické z nedalekých Kralic nad Oslavou) atd. Velký zájem z řad seniorů byl i o problematiku pohybové aktivity ve stáří s výkladem primářky rehabilitačního oddělení Nemocnice Třebíč MuDr. Alexandry Vosátkové či o přednášku bývalého tiskového mluvčí třebíčské radnice Ivana Přibíka s výkladem o starých kronikách, o tom, jak se vede kronika města Třebíče nebo také o téma policisty Městské policie Třebíč Daniela Šrůtka- prevence kriminality zejména ve starším věku. Nesmíme opomenout ani přednášku etnografa Mgr. Jana Kuči, který se ve svém příspěvku věnoval venkovským stavbám na západní Moravě a zvykům na Horácku. Právě tato přednáška bude na podzim tohoto roku doplněna o praktickou ukázkou architektury severního Horácka. Celá akce bude hrazena z financí věnovaných na celý projekt. Dále se uskuteční přednáška PhDr. Rudolfa Fišera, CSc., která bude spojena přímo s naučnou procházkou v židovské čtvrti v Třebíči. I tímto jsou realizovány zábavné formy práce se čtenáři, jelikož nejen „literární vycházky bývají vděčně přijímány i staršími čtenáři, zejména z řad důchodců.“ [Vášová, Úvod do bibliopedagogiky, 1995, s. 161].

Třebíčská knihovna jakožto garant projektu od roku 2007 vyhodnocuje dotazníky, kde jednotliví účastníci anonymně zodpovídají různé otázky a touto zpětnou vazbou informují pracovníky knihovny o osobní spokojenosti s programem Celoživotního vzdělávání seniorů.

V dotazníku z roku 2008 byly tyto konkrétní dotazy- zda posluchačům vyhovuje periodicita přednášek, které téma přednášek jim vyhovuje, zda mají zájem o lekce trénování paměti či vzdělávací výlet, jaká finanční částka tohoto výletu je pro ně únosná, zda jsou spokojeni s organizačním zajištěním jednotlivých akcí, které přednášející by rádi viděli znovu či mohou sami navrhnout nové, jaká cena přednášek je pro ně adekvátní.

V rámci Celoživotního vzdělávání seniorů na samotném počátku, tedy v roce 2004 byly zrealizovány tyto odborné přednášky:

- o Internet pro seniory („jak vyhledávat na internetu, stránky pro seniory)
- o Současná česká literatura (informace o současné české literatuře pro dospělé)
- o Zpívající básníci (Jan Burian, Leonard Cohen, Jan Vodňanský. Spojeno s výtvarnou částí, kdy účastníci vyjadřovali barvami své pocity z hudby)
- o Historie a vývoj knihoven (knihovny ve starověku, středověku a novověku, internetové stránky významných knihoven)
- o Evropská unie (vznik a vývoj EU, orgány EU, webové stránky o EU)
- o Nelituji ničeho (o šanconiérce Edith Piaf)
- o E-mail (založení e-mailové schránky, přihlášení, posílání a přijímání e-mailů)
- o Současná anglo-americká literatura (současní autoři a jejich díla, tipy k četbě)
- o Voskovec a Werich (pořad o legendární autorské a divadelní dvojici)
- o Interkulturní dialog (poznání cizích kultur jako základ soužití s cizinci)
- o Trénování paměti
- o Literární kavárna (zajímavosti ze světa literatury, literární ceny, nové tváře v literatuře, knižní tipy“) [Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007]

Poslední kompletně zrealizovaný jarní (leden-červen) a podzimní cyklus (září-prosinec) přednášek, uskutečněný v rámci Celoživotního vzdělávání seniorů, byl v roce 2008. Kurzovné činilo za jarní cyklus přednášek 100 Kč, podzimní cyklus přednášek byl zdarma, jelikož byl hrazen z Grantového systému- Zdravé město Třebíč. Program byl rozdělen na tři samostatné části a to:

Společenskovední přednášky

- o Karel starší ze Žerotína, Třebíč v době baroka, Anna Pammrová, Karel Čapek, Bedřich Vaníček, Jakub Deml, Venkovské stavby na západní Moravě, Egypt, Pohybová aktivita ve stáří, Starověké Řecko, Krásky jižního Švýcarska, Od kolébky ke hrobu, Novověká Třebíč

Kurzy počítačové gramotnosti

- o Počítač pro začátečníky (základní pojmy- hardware, software, počítačová sestava, spouštění počítače a programů, práce s klávesnicí a myší, složky a soubory, úvod do operačního systému)
- o Internet pro začátečníky (základní informace a pojmy internetu, jak vyhledávat informace, orientace na obrazovce, práce s internetovým prohlížečem, pohyb po webových stránkách, výhody internetu a další základy)

Trénování paměti

- o Hrátky s pamětí (trénování paměti bylo zaměřeno na praktická cvičení).

6.2.3 Trénování paměti a mozkový jogging v knihovně

Nabývání nových vědomostí probíhá u seniorů lépe, pokud je i jejich motivace kladná. Dle vyjádření Mgr. Evy Bazalové (zástupce ředitele Městské knihovny Třebíč) tak i Jany Vejsadové (trenérka paměti a kreativity, členka České společnosti pro trénování paměti a mozkový jogging) je motivace seniorů, se kterými dosud pracovaly velmi dobrá. Samozřejmě je i nanejvýš důležitá efektivita, s jakou tato cvičení probíhají. Proto musíme vzít v potaz, že na jedné straně stojí motivace, zájem a chuť naučit se něco nového. Na straně druhé věk,

kdy „větší stereotypnost a úbytek schopností se jeví v oslabení paměti. Šedesátníku vypadávají jména, zapomíná obličej“ [Příhoda, 1974, s. 217], což seniora „neurotizuje a znejistuje.“ [Haškovcová, 1990, s. 295]. Je tedy nezbytné, aby organizátoři jednotlivých vzdělávacích forem byli s tímto srozuměni a dbali na „specifické vzdělávací potřeby a zájmy i možnosti stárnoucích a starých lidí a ve své práci je respektovali.“ [Wolf, 1982, s. 315]. Knihovníci musí mít na paměti i podmínky a zásady úspěšného vzdělávání, tedy to, že „kladná motivace, povzbuzení, ocenění, pochvala, zpevňování zdravého sebevědomí, využití počátečních úspěchů k prohloubení úsilí o soustavnost ve vzdělávání“ [Vášová, Čtenáři a uživatelé informací, 1980, s. 101] se může velmi pozitivně promítnout do dosažených výsledků v dalším vzdělávání seniorů.

Významnou pomocí jsou právě **programy na trénování paměti a zlepšení koncentrace**, které se uskutečňují za velkého zájmu seniorů v Městské knihovně v Třebíči právě pod vedením Jany Vejsadové, ať už ve formě přednášek díky projektu Březen- měsíc internetu či samostatně v průběhu celého roku. Účastníci jednotlivých kurzů se dozvědí, jak funguje a pracuje mozek, kde se zpracovávají a ukládají informace, jak mohou dále pracovat s pamětí, aby ji zdokonalili. Náplní jsou paměťové techniky, kde se učí zapamatovat si podstatné informace a to jména, čísla, odborné výrazy nebo i cizí slovíčka. Mnohdy jsou využívány i publikace knihovny- různé jazykové slovníky, encyklopedie, informační zdroje. Je rozvíjena kreativita, sociální chování, ale především smysl pro týmovou práci a komunikativnost [Vejsadová, Mnémé, 2008]. Tuto novou techniku- „práce s pamětí jako novou interaktivní formou vzdělávání v knihovnách pro různé cílové skupiny“ [Vejsadová, Programy nejen pro seniory, 2007] lze považovat za obohacující již v tom smyslu, že se knihovníkům nabízí nové možnosti práce s uživateli či čtenáři. Dle slov trenérky Vejsadové, se „účastníci programů stávají příznivci knihovny, do určité míry ovlivňují veřejné mínění a jsou návštěvnickým podhoubím pro její další aktivity.“ [Vejsadová, Aktivizační programy pro seniory, 2005]

Rozmezí **základního programu** je stanoveno na 16 hodin, kdy se počet

zúčastněných pohybuje v rozmezí 12-16 seniorů v jednotlivé skupině. Díky dodržení tohoto optimálního počtu je docíleno možnosti zapojit do průběhu konkrétní lekce všechny účastníky, což je nanejvýš důležité. Adekvátní je rovnoměrné rozložení pohlaví ve skupině, častěji se však vyskytuje početně vyšší účast žen. Cílem kurzu je mimo jiné zlepšit faktický stav paměti a dále zvýšit osobní sebevědomí účastníků. I rozvoj kreativity, práce s textem a využití informačních zdrojů a knižních publikací je součástí programu. Důležité je i osvojení, prohloubení a rozvoj sociálního chování, dále cit pro týmovost a schopnost komunikace s ostatními účastníky. [Vejsadová, Aktivační programy pro seniory, 2005].

V každém kurzu jsou respektovány zásady, cíle a **specifika Trénování paměti v České republice**. Senioři jsou schopni přenést si získané dovednosti a techniky pro lepší zapamatování do každodenního života. Je užívána tzv. Terapie příjemného šoku, kdy si účastníci sami ověří, že jejich paměť je stále ještě funkční. Díky tomu jsou očekávání na zapamatování každé nové informace pozitivní. Tím je docíleno okamžitého zvýšení sebevědomí a sebehodnocení účastníků kurzů trénování paměti, které se obratem odráží ve zvýšení kvality života seniorů celkově. Přístup je spíše individuální, vždy se snaží vyjít vstříc schopnostem a možnostem jednotlivých účastníků. Úspěch účastníka je osobní zodpovědností trenéra paměti, tudíž větší část zodpovědnosti leží na bedrech trenéra samotného. „Trénink paměti je kombinací kognitivního tréninku a relaxujících psychomotorických cvičení. Zároveň plní funkci platformy sociálního kontaktu se stejně motivovanými vrstevníky. Trénování paměti patří mezi efektivní nástroje ke zvýšení soběstačnosti a prodloužení nezávislosti seniorské populace což z hlediska jedinice představuje nejpříjemnější a nejdůstojnější formu stárnutí.“ [Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging, 2008].

7. Závěr

V současné době jsou si knihovny čím dál více vědomy vysokých nároků, jež jsou na ně kladeny. Konkrétní požadavky ať už ze strany uživatelů, knihovníků samých či ředitelů knihoven z velké části neodpovídají finančním možnostem a jednotlivým rozpočtům daných informačních institucí. Globální konzumerismus velí rychle zkonsumovat vše od potravin, informací, nejnovějšími technologiemi konče.

Nabídka služeb je v mnohém limitující a z velké části neodpovídá poptávce. Seniorské rady sílí avšak v celé České republice chybí celonárodní koncepce, která by byla v reálu naplňována. Existují sice Národní programy přípravy na stárnutí populace, které se po pár letech obnovují, bohužel zůstávají jen jakýmsi příslibem do budoucna.

Smutný zůstává i fakt, že pod pojmem knihovna si senior v naší zemi a v západní Evropě představí zcela něco jiného. Ohromný nedostatek spatřuji i v prostorových možnostech knihoven, chybí zejména literární kavárny, kde by seniorům byla umožněna vzájemná interakce. Především v tomto knihovny nenaplnují svůj záměr- knihovna není ve velkém měřítku místem setkávání „kde může každý studovat, objevovat, zamýšlet se nebo rozvíjet představy, aniž by se ho kdokoli na cokoli ptal, aniž by musel předkládat čtenářský průkaz nebo si musel objednávat jednání.“ [Strategie pro evropské knihovny, 2006, s. 82].

Můžeme jen doufat, že příprava na stárnutí a odchod do důchodu, vlastní umění stárnout bude řešeno nikoli pouze zkoumáno.

Seznam použité literatury

1. ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Vyd. 1. Praha : Panorama, 1989. 439 s. Pyramida. ISBN 80-7038-044-6.
2. *Archiv vzdělávání seniorů* [online]. Třebíč : Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.knihovnatr.cz/Vzdelavani/verejnost/archiv.htm>>.
3. BAŠTECKÝ, J.; KÜMPEL, Q.; VOJTĚCHOVSKÝ, M. *Gerontopsychiatrie*. Vyd. 1. Praha : Grada, 1994. 317 s. ISBN 80-7169-070-8.
4. BAZALOVÁ, Eva. RE: Dotaz ohledně služeb seniorům [elektronická pošta]. Message to: Stanislava Eisnerová. 1. července 2009 [cit. 2009-07-21]. Osobní komunikace.
5. BAZALOVÁ, Eva. *Program celoživotního vzdělávání v třebíčské knihovně* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, aktualizováno 15.5. 2006 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/akce/seminare/seniori/seniori.htm>>.
6. Březen zdůrazní výhody internetu pro znevýhodněné osoby [online]. In *České noviny : zpravodajský server ČTK*. Neris : agentura ČTK pro internet, aktualizováno 3.3. 2008, c2009 [cit. 2009-07-26]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/prilohy/bmi/index_view.php?id=300017>. ISSN 1213-5003.
7. *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, c2005 [cit. 2009-08-11]. Dostupný z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/F/>>.

8. Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Kvalita života ve stáří : národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný ve formátu PDF z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5045/starnuti_cz_web.pdf>.
9. Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Leónská ministerská deklaráce- Společnost pro osoby v každém věku : výzvy a příležitosti* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008. Poslední aktualizace 2008-01-25. [cit. 2009-07-21]. Dostupný ve formátu PDF z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4992/Leon_deklarace_final.pdf>.
10. Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Senioři- naše šance* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, aktualizováno 25.6. 2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/5480>>.
11. Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Vláda schválila Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, aktualizováno 10.1. 2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/4979>>.
12. Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Zásady OSN pro seniory* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, [2005]. Poslední aktualizace 11. 5. 2005 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/1111>>.
13. Česko. Zákon č. 257/2001 Sb. zde dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb

- (knihovní zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5 683-5 688. Praha : Parlament České republiky, 2001 [cit. 2009-07-21]. Dostupný také z WWW: < http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/01_index.htm>.
14. *Demografická politika ČR* [online]. Sdružení lípa, [2006] [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.lipa.cz/zapis14dem.htm>>.
15. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 1. Praha : Panorama, 1990. 407 s. Pyramida. ISBN 80-7038-158-2.
16. *Havlíčkův Brod : Městské informační centrum* [online]. Havlíčkův Brod : Městské informační centrum, [2009][cit. 2009-07-30]. Dostupný z WWW: <<http://mic.muhb.cz/>>.
17. HLADÍKOVÁ, Jitka. *Záměry činnosti Krajské knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě v roce 2009* [online]. Jitka Hladíková, 6. ledna 2009 [cit.2009-07-21]. Dostupný z WWW: <http://209.85.129.132/search?q=cache:tJaWBgmLIMkJ:www.kkvysociny.cz/modul_o_knihovne/documents/zamery_knihovna_2009.doc+z%C3%A1m%C4%9Bry+knihovny+halv%C3%AD%C4%8Dk%C5%AFv+brod&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-a>.
18. HYHLÍK, Miroslav; NAKONEČNÝ, Milan. *Malá encyklopedie současné psychologie*. 2. dopl. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 227 s. Knižnice psychologické literatury.
19. *Knihovny seniorům* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, 2005. Aktualizováno 2006-05-15 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/akce/seminare/seniori/seniori.htm>>.

20. *Konference Stárnutí po česku* : [Praha 29. – 30- září 2004] [online]. Czech Helsinki Committee= Český helsinský výbor, c2002-2008 [cit. 2009-07-21]. Konferenci uspořádalo Občanské sdružení ŽIVOT 90 a Rada seniorů při Českém helsinském výboru. Dostupný z WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040110>>.
21. KÖNIGOVÁ, Marie. *Duševní svěžest v seniorském věku : duševní a tělesná kondice, aktivizační techniky, cvičení kreativního myšlení, kreativní čtení a kreativní psaní* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, aktualizováno 15.5. 2006 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/akce/seminare/seniori/seniori.htm>>.
22. KOZÁKOVÁ, Zdeňka; MÜLLER, Oldřich. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 54 s. ISBN 80-244-1552-6.
23. *Krajská knihovna Vysočiny* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2009 [cit. 2009-07-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz>>.
24. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie kvality druhé poloviny života, péče o paměť, smysluplnost života ve stáří* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, aktualizováno 15.5. 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/akce/seminare/seniori/seniori.htm>>.
25. KUŽELÍKOVÁ, Lucie. *Služby knihoven pro seniory*. Brno, 2006. 78 s. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví. Dostupný z WWW: <http://www.is.muni.cz/th/64712/ff_m/DP_kuzelikova.pdf>.

26. Loužecký, Pavel. Senioři, důchodci, penzisté, třetí věk, 60+... aneb Zrádné názvosloví. In *Pozitivní noviny*. Pavel Loužecký, 21.7. 2008, c2004-2009. Dostupný z WWW: <<http://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2008070084>>.
27. LÖWE, Hans. *Úvod do psychologie učení dospělých*. Z německého originálu přeložil Josef Poláček. Vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977. Pedagogická teorie a praxe. 325 s.
28. *Městská knihovna v Třebíči* [online]. Třebíč : Městská knihovna v Třebíči, c2000-2007 [cit. 2009-07-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.knihovnatr.cz/>>.
29. *Mnémé : paměť a kreativita* [online]. Coll&Jelenna, c2006-2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://mneme.cz/>>.
30. *Obdivuhodní senioři : průvodce projektem : průzkum na téma senioři ve společnosti* [online]. Dobrovolnické centrum : Ústí nad Labem, 2005 [cit. 2009-07-21]. Dostupný ve formátu PDF z WWW: <http://www.dcul.cz/pdf/broz_obdiv_seniori.pdf>.
31. PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ, Hana. *Gerontologie*. Vyd. 1. Praha : Avicenum zdravotnické nakladatelství, 1981. 298 s.
32. Perspektivy populačního stárnutí v Evropě. MAŠKOVÁ, Miroslava. *Zpravodaj české demografické společnosti*. Č. 30, 2003. Dostupný z WWW: <http://www.natur.cuni.cz/~demodept/cds/zpr_30.rtf>. ISSN 1213-7480.

33. PETRÁČKOVÁ, Věra; KRAUS, Jiří, et. al. *Akademický slovník cizích slov : [A-Ž]*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2001. 834 s. ISBN 80-200-0607-9.
34. PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky : vývoj člověka v druhé polovině života*. 4. díl. Vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1974. 495 s. Učebnice pro vysoké školy.
35. RICHTER, Vít. Návrh zásad zákona o veřejných knihovnách : důvodová zpráva. In *SKIP : Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky* [online]. 1997 [cit. 2009-05-29]. Dostupný z WWW: <http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/zakon1.html>.
36. RÖSSLEROVÁ, Ivana. *Knihovna jako vzdělávací centrum regionu*. Praha, 2006. 120 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Dostupný z WWW: <<http://isd.palstanet.cz/Attachment.aspx?AttachmentID=43>>.
37. RÖSSLEROVÁ, Ivana. Kurzy počítačové gramotnosti na Univerzitě volného času v Havlíčkově Brodě. *Knihovnický zpravodaj Vysočina* [online]. 2004, roč. 4, č. 2 [cit.2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=346&key=Rösslerová>>. ISSN 1213-82311.
38. RÖSSLEROVÁ, Ivana. Univerzita volného času. *Knihovnický zpravodaj Vysočina* [online]. 2002, roč. 2, č. 1 [cit.2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=594&key=Rösslerová>>. ISSN 1213-82311.
39. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 1. Praha : Panorama, 1989. 435 s. Pyramida- encyklopedie. ISBN 80-7038-078-0.

40. *Sčítání lidu* [online]. S. l. : Tiskový referát, Kancelář předsedy ČSÚ, 2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.scitanilidu.cz/>>.
41. *Slovník cizích slov* [online]. Best One Service, c2005-2009 [cit. 2009-07-26]. Dostupný z WWW: <<http://www.slovník-cizich-slov.cz/?q=senior&typ=0>>.
42. *Služby veřejných knihoven : směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj* [online]. Philip Gill. 1. vyd. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2002 [cit. 2009-07-21] 128 s. Dostupný ve formátu PDF z WWW: <<http://archive.ifla.org/VII/s8/news/pg01-cz.pdf>>. ISBN 80-85851-14-8.
43. STEHLÍKOVÁ, Džamila. *V Praze proběhne mezinárodní konference The International Federation on Ageing* [online]. Džamila Stehlíková; Jan Lorman; Zdeněk Kalvach. 9.7. 2008, c2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.dzamilastehlikova.cz/8353/11/clanek/v-praze-probehne-mezinarodni-konference-the-international-federation-on-ageing/>>.
44. ŠTĚRBOVÁ, Jaroslava. *Redefinice produktů pro seniory- Městská knihovna Praha*. Message to: Stanislava Eisnerová. Duben 2008 [cit. 2009-07-21]. Osobní komunikace.
45. *Strategie pro evropské knihovny*. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 2006. 124 s. Aktuality SKIP, sv. 22. ISBN 80-85851-16-4.
46. SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří : kapitoly z gerontosociologie*. Vyd. 1. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.

47. Univerzita Karlova. Centrum pro sociální a ekonomické strategie. *Vize rozvoje České republiky do roku 2015..* Vyd. 1. Praha : Gutenberg, 2001. 245 s. ISBN 80-86349-02-0.
48. *Univerzita volného času : celoživotní učení jako cesta životem* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, aktualizováno 23.4. 2003 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <[knihovnahttp://www.kkvysociny.cz/uvc/](http://www.kkvysociny.cz/uvc/)>.
49. *Univerzita volného času : letní semestr 2008/2009* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2009 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <http://www.kkvysociny.cz/modul_sluzby/uvc.aspx>.
50. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. : dospělost a stáří.* Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
51. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Čtenáři a uživatelé informací : základy psychologie a pedagogiky čtenáře : učební text.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 194 s.
52. VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky.* Praha : Institut sociálních vztahů, 1995. 189 s. ISBN 80-85866-07-2.
53. VEJSADOVÁ, Jana. *Aktivizační programy pro seniory : úvod* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, aktualizováno 15.5. 2006 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/akce/seminare/seniori/seniori.htm>>.

54. [VEJSADOVÁ, Jana](#). Programy nejen pro seniory. *Ikaros* [online]. 2007, roč. 11, č. 1 [cit. 2009-05-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/3795>>. ISSN 1212-5075.
55. VOJÍŘOVÁ, Kateřina. *Senioři ve veřejných knihovnách*. Praha, 2007. 51 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Dostupný z WWW: <<http://isd.palstanet.cz/Attachment.aspx?AttachmentID=160>>.
56. *Velký lékařský slovník* [online]. S.l. : Maxdorf, c2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://lekarske.slovniky.cz/>>.
57. *Velký sociologický slovník : [A-O]*. 1. sv. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
58. VÍZNEROVÁ, Hana; VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Sociální exkluze, inkluze a sociální politika : zpráva z konference* [online]. Gender Sociologie, 7.1.2007 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007010711>>.
59. *Výroční zpráva Krajské knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě 2008* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, 2009 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <http://www.kkvysociny.cz/modul_o_knihovne/documents/2008_vyrocnizprava.pdf>.
60. *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2009-07-26]. Česká verze. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/>>.

61. WOLF, Josef, et. al. *Umění žít a stárnout*. Vyd. 1. 368 s. Praha : Svoboda, 1982.
62. *Základní údaje o české republice* [online]. Český statistický úřad, c2009- [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW:
<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zakladni_udaje_o_ceske_republice>.
63. ZAVÁZALOVÁ, H., et. al. Má význam vzdělávat seniory? *Česká geriatrická revue : odborný časopis České gerontologické a geriatrické společnosti*. 2007, roč. 5, č.1, s. 52-53. ISSN 1214-0732. Dostupný také ve formátu PDF z WWW:
<http://www.geriatrickarevue.cz/pdf/gr_07_01_10.pdf>.
64. *Trénování paměti. cz : Česká společnost pro trénování paměti a mozkový jogging* [online]. S.n., [2009] [cit. 2009-07-23]. Dostupný z WWW:
<<http://www.trenovanipameti.cz/>>.
65. ŠANDOVÁ, M. *Restart : nevíš dne ani hodiny : knihovnice Jana trenérkou paměti* [online- tv dokument]. Česká televize, 2008 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW:
<<http://www.ceskatelevize.cz/program/10172998666-23.02.2009-21:45-2-restart.html?backaddr=search&obdobif=archiv&broad=208+562+26105%2F0003&online=1>>.
66. *Věkové složení obyvatel v ČR k 1.1.2008* [online]. Český statistický úřad, aktualizováno 13.5. 2009 [cit. 2009-07-21]. Dostupný ve formátu PDF z WWW:
<[http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/99002A41C9/\\$File/400309001.pdf](http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/99002A41C9/$File/400309001.pdf)>.

Obrazová příloha č. 1:

Dotazník Celoživotního vzdělávání seniorů [Městská knihovna v Třebíči, 2009]

Celoživotní vzdělávání seniorů – dotazník (2007)

1. Periodicita přednášek
 - a) 1 x týdně
 - b) 1 x za 14 dnů
 - c) 1 x měsíčně

2. Den pořádání přednášek
 - a) Pondělí
 - b) Jiný den

3. Délka přednášek
 - a) Vyhovuje délka 2 hod.
 - b) Kratší
 - c) Delší

4. Cykly přednášek
 - a) Vyhovuje mi více témat v jednom cyklu
 - b) Více by mi vyhovovaly na jedno konkrétní téma (např. Cyklus na téma historie se 4 přednáškami)
 - c) Jiné

5. Témata přednášek
 - a) Historie
 - b) Zdraví
 - c) Literatura
 - d) Umění
 - e) Jiné

6. Organizační zajištění akcí
 - a) Jsem spokojen
 - b) Jsem nespokojen
 - c) Vaše připomínky

7. Vaše tipy na přednášející, přednášky
 - a) Přednášející
 - b) Přednášky (konkrétní názvy).....

8. Cena přednášek
 - a) Přednášky budu navštěvovat pouze, pokud budou zdarma
 - b) Jsem ochoten zaplatit 100,- za jeden cyklus o 6 přednáškách
 - c) Jsem ochoten za jeden cyklus o 6 přednáškách

Kč

9. Vaše další připomínky

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

V Praze, 11. 8. 2009

Stanislava Eisnerová

Jméno	Katedra / Pracoviště	Datum	Podpis